

अध्याय एक : परिचय

अध्ययनको पृष्ठभूमि

नेपाल बहुभाषिक, बहुसांस्कृतिक, बहुजातीय, बहुधार्मिक देश हो। यहाँ बसोबास गर्ने विभिन्न जातजातिका आ-आफ्नै भाषा छन्। कतिपय भाषाका आफ्नै लिपि, व्याकरण र साहित्य समेत रहेको पाइन्छ भने राष्ट्रिय जनगणना २०६८ का अनुसार नेपालमा १२५ जातिहरू र १२३ वटा भाषाहरू अस्तित्वमा रहेको पाइन्छ। ती मध्ये लाप्चा जातीले बोल्ने भोटवर्मेली परिवारको एउटा भाषा लाप्चा भाषा हो।

‘मयल ल्याङ’ आफ्नो उद्गमस्थललाई रोङ समुदायवीच परापूर्वकालदेखि नै चिनिदै आएको पाइन्छ। मयल ल्याङको सिमाना उत्तरमा तिब्बत, दक्षिणमा तितिलिया, पूर्वमा सिक्किम र भुटानको सिमाना एवम् पश्चिममा अरूण नदिसम्म फैलिएको देखिन्छ। (अनुप र अन्य, २०६९ :११) ‘रोङ’ वा ‘लाप्चा’ शब्द ‘लाप्चो’ अर्थात् (पहाडी श्रृंखलाको देउराली वा दोबाटोमा बनाएको ढुङ्गाको चुली) बाट ‘लाप्चे’ अथवा ‘लेप्चा’ हुँदै लाप्चा शब्दको निर्माण भएको स्थानिय लाप्चा श्रोतव्यक्तिहरूले बताउँदै आएका छन्।

आदिवासी जनजाति उत्थान राष्ट्रिय प्रतिष्ठान ऐन २०५८ अनुसार ५९ जातिलाई आदिवासी जनजातिमा सूचीकरण गरी पाँच समूहमा वर्गीकरण गरे अनुसार लोपोन्मुख समूहमा पर्ने १० जाति मध्ये लाप्चा जाति एक हो। राष्ट्रिय जनगणना (२०६८) को प्रतिवेदन अनुसार नेपालमा जम्माजम्मी २८ जिल्लाहरूमा लाप्चा जातिका मानिसहरू छरिएर रहेको पुष्टि हुन्छ। भने कुल जनसङ्ख्या ७४९९ अर्थात् ०.०३% देखाएको छ। त्यसमध्ये सबैभन्दा धेरै इलाम जिल्लामा २६७२ रहेको छ। इलाम जिल्लाको २ नगरपालिका र १ गाउँपालिका र भ्रुपा जिल्लाको १ गाउँपालिकामा बसोबास रहेको छ। रोङ सेजुमठी (लाप्चा उत्थान मंच) द्वारा संकलित ताजा तथ्यांक अनुसार इलाम जिल्लामा ६४४ लाप्चा घरधुरीबाट जम्मा ३०६० जना लाप्चाहरू रहेको जनाइएको छ। हाल लाप्चाहरू भित्र ९४ थरहरू रहेका छन्। (श्रोत : राईद्वय, २०७४) लाप्चा भाषीहरू समेत ७४९९ लाई नै गणना गरिएको छ।

ऐतिहासिक तथ्यानुसार कुनै समय राज्य संचालन गर्ने पछि राजस्व सङ्कलन गर्ने काजी, सुब्बा, थरी समेत रहेका लाप्चा जातिको आफ्नो छुट्टै भाषा, लिपि, धर्म, संस्कृति र

पहिचान रहेको पाइन्छ । (राई, लाप्चाद्वय पृष्ठ १३, १४) तर हाल आएर यस जाति लोपोन्मुख अवस्थामा रहेको पाइन्छ भने भाषा, लिपि समेत संरक्षणको अभावमा लोप हुने अवस्थामा पुगेको पाइन्छ । यसै तथ्यलाई मनन गर्दै यस शोधपत्रको शोधशीर्षक लोपोन्मुख जाति लाप्चा भाषा र नेपाली भाषामा भएको वाक्यगठन प्रक्रियाको समानता र असमानता, विशेषता आदिलाई तुलना गरी देखाउनु यसको मुख्य पृष्ठभूमि रहेको छ ।

नेपालमा वढी जनसङ्ख्याले भारोपेली भाषा परिवारमा पर्ने नेपाली, मैथिली, भोजपुरी, थारु, अवधि, माझी आदि भाषाहरू बोल्दछन् । दोस्रो स्थानमा चिनियाँ तिब्बती/भोटवर्मेली भाषा परिवार बोल्ने तामाङ, राई, लिम्बू, नेवार, गुरुङ, धिमाल मगर, शेर्पा, लाप्चा आदि भाषाहरू रहेका छन् ।

त्यस्तै आग्नेली भाषा परिवारमा सतार/सन्थाल र खडिया भाषा र द्रविडेली भाषा परिवारमा भागड र किसान भाषा बोलिन्छन् ।

चिनियाँ तिब्बती/भोटवर्मेली भाषा परिवारमा पर्ने लाप्चा भाषाको प्रयोग लाप्चा जातिको बसोबास क्षेत्र पूर्वी पहाडी जिल्ला इलाममा पाइन्छ । लाप्चा भाषाको प्रयोगकर्ता न्यून सङ्ख्यामा मात्र पाउन सकिन्छ । यस भाषाको प्रयोग नेपालमा बाहेक भारतको दार्जिलिङ्ग, कालेङ्पोङ, सिक्किम र भूटानमा पनि रहेको पाइन्छ । यस भाषाको छुट्टै लिपि, शब्दकोश, व्याकरण व्यवस्था भए तापनि थोरै क्षेत्र र कम जनसङ्ख्याले मात्र प्रयोग गरेको पाइन्छ । संरक्षणको अभावमा यो भाषा लोप हुनसक्ने भएकाले यस भाषालाई जोगाउन पनि अध्ययन अनुसन्धान आवश्यक छ ।

समस्याकथन

समस्याकथन अध्ययन अनुसन्धानको विशिष्ट कार्य हो । कुनै पनि योजनामा समस्या हुने गर्दछ । समस्या भएमा मात्र त्यसको खोज वा अनुसन्धान गर्न जो कोही पनि तत्पर हुने गर्दछ । समस्याकथनमा समस्याको पूर्ण विवरण दिएको हुन्छ । समस्याको समाधान गर्नु नै अनुसन्धानको उद्देश्य हुन्छ सम्पूर्ण अनुसन्धान नै समस्यामा केन्द्रित हुने गर्दछ । प्रस्तुत शोधपत्रको समस्या लाप्चा भाषा र नेपाली भाषाका वाक्य गठनको तुलना गर्नु /अध्ययन/ विश्लेषण गर्नु रहेको छ ।

यहाँ विभिन्न जातजाति, विभिन्न संस्कृति साथै आ-आफ्नै भाषा भएका मानिसहरू बसोबास गर्दछन् । हरेक मानिसले विचार विनिमय गर्न र आवश्यकता परिपूर्ति

गर्नकालागि अनेक भाषा प्रयोग गर्ने गर्दछन् । अन्तरिम संविधान २०६३ ले सबै भाषालाई राष्ट्रभाषाको मान्यता दिए पनि नेपाली भाषालाई नै अझ बढी साभ्ना सम्पर्क , पाठ्यपुस्तकको माध्यम भाषाका रूपमा र सरकारी कामकाजको भाषाको रूपमा उपयोग गरको पाइन्छ, र अन्य भाषाहरू खास समुदायमा मात्र सीमित रहेको पाइन्छ । त्यसैले भाषालाई जीवित राख्न खोज अनुसन्धान गरी जीवन्तता दिन आवश्यक रहेको छ ।

यस शोधपत्रमा लोपोन्मुख अवस्थामा रहेको लाप्चा भाषालाई बचाइ राख्न यसको अनुसन्धान गरिने छ । यसमा लाप्चा भाषाको वाक्यगठन प्रक्रिया कस्तो रहेको छ ? लाप्चा भाषाका विशेषताहरू के के हुन ? लाप्चा मातृभाषीहरूले दोस्रो भाषा सिक्दा कस्ता समस्याहरू देखा पर्छन् ? आदि समस्याहरू पत्ता लगाइएको छ । प्रस्तुत शोध पत्र निम्नलिखित समस्याहरूसँग सम्बन्धित रहेको छ :

क) लाप्चा र नेपाली भाषाका वाक्यहरू के कस्ता रहेका छन् ?

ख) व्याकरणिक कोटिका आधारमा लाप्चा र नेपाली भाषामा के कस्ता समानता र असमानता रहेका छन् ?

ग) उक्त भाषामा वाक्यगठनका विशेषताहरू के कस्ता छन् ?

अध्ययनको उद्देश्य

कुनै पनि कार्य गर्नका पछाडि निश्चित उद्देश्य रहेको हुन्छ । बिना उद्देश्य कुनै पनि कार्य सफल हुन सक्दैन । त्यसैले शोधकार्यमा पनि विषय अनुसार सीमित, स्पष्ट व्यवहारिक र मापनीय उद्देश्यहरू राख्नुपर्ने हुन्छ । यस शोधकार्यमा पनि निम्न लिखित उद्देश्यहरू रहेका छन् :

क) लाप्चा भाषा र नेपाली भाषाका वाक्यगठन बीच तुलना गर्नु ।

ख) लाप्चा भाषा र नेपाली भाषाका वाक्यगठन बीच समानता र भिन्नता पत्ता लगाउनु ।

ग) निष्कर्षका आधारमा शिक्षणका लागि सुझावहरू दिनु ।

अध्ययनको औचित्य

खासगरी शोधकार्यको औचित्य अन्तर्गत शोधकार्य सम्पन्न भइसकेपछि त्यसबाट क-कसलाई कुन-कुन पक्षमा के-कस्ता लाभ, उपलब्धि वा सहयोग पुऱ्याउन सक्छ भन्ने

बारेमा उल्लेख गरिन्छ। जुनसुकै भाषाको पनि आ-आफ्नो प्रकृतिको वाक्य गठन प्रक्रिया हुने गर्दछ। नेपाली भाषामा वाक्यको अन्त्यमा क्रियापदको प्रयोग गरिन्छ। त्यस्तै लाप्चा भाषाको पनि आफ्नै भाषिक स्वरूप र वाक्यगठन व्यवस्था रहेको हुदा विशेष गरी नेपालको पूर्वी भागमा रहेका लाप्चा समुदायमा नेपाली भाषा शिक्षण गर्ने क्रममा यो अध्ययन औचित्यपूर्ण हुने देखिन्छ। लाप्चा भाषाको अध्ययन अनुसन्धान अन्य भाषाको तुलनामा कम भएको पाइन्छ। त्यस अर्थमा यो अति उपयोगी हुनेछ। यस शोधपत्रले लोपोन्मुख अवस्थामा रहेको लाप्चा भाषालाई बचाई राख्न पूर्णरूपमा मद्दत गर्नेछ। यस भाषाको संरक्षण र सम्बर्धनमा यस शोधपत्रले मार्गदर्शन गर्न टेवा पुऱ्याउनेछ। लाप्चा मातृभाषी विद्यार्थीहरूको दोस्रो भाषाका रूपमा नेपाली भाषा सिकाइका क्रममा देखिने त्रुटिहरूको विश्लेषण गर्नु, त्रुटि पहिचान पछि निराकरणको उपायहरू पत्ता लगाउनु तथा सम्बन्धित विषयमा समग्र अध्ययन हुनु सान्दर्भिक र औचित्यपूर्ण देखिन्छ। लाप्चा भाषा र नेपाली भाषाका बीचमा रहेको समानता र असमानतालाई अध्ययन गरी त्यसैका आधारमा विभिन्न मातृभाषी सिकारुहरूलाई दोस्रो भाषाको रूपमा नेपाली भाषा सिकाउन, शिक्षण क्रियाकलाप छनोट र प्रयोग गर्न सहयोग पुऱ्याउने छ। भाषिक, सांस्कृतिक दृष्टिकोणले पिछडिएका लाप्चा मातृभाषी विद्यार्थीहरूलाई स्तरीय नेपाली भाषा शिक्षण गर्न आधारशीलता प्रदान गर्नेछ।

पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक, निर्देशिका आदिको निर्माणको क्षेत्रमा यस सँग सम्बन्धित अध्ययन अनुसन्धान गर्ने अन्य भावी अध्येतालाई सहयोग मिलेछ। त्यसै गरी सम्बन्धित क्षेत्रका भावी अध्येता, सरोकारवाला, शिक्षक, विद्यार्थीहरूका निम्ति यो अध्ययन आधार सामग्री हुन सक्ने भएकाले यसको औचित्य र महत्व स्वतः पुष्टि हुन्छ।

अध्ययनको परिसीमा

कुनै पनि अध्ययन अनुसन्धानको क्षेत्र व्यापक र विस्तृत हुन्छ। व्यापक क्षेत्रको अध्ययन गर्दा उद्देश्य विमुख बन्न सक्छ। त्यसैले अध्ययन कार्यलाई उद्देश्य अनुरूप बनाउन र व्यवस्थित बनाउन शोधप्रस्तावमा निर्धारित शीर्षक अर्न्तगत पर्ने अध्ययनपक्षहरूको सीमा किटान गरिन्छ। तसर्थ प्रस्तुत शोधकार्यमा निम्नानुसार सीमाङ्कन गरिएको छ।

क) प्रस्तुत अध्ययन लाप्चा भाषा र नेपाली भाषाको वाक्यगठनको तुलनामा मात्र सीमित रहेको छ।

- ख) प्रस्तुत शोधको अध्ययन इलाम जिल्ला अर्न्तगत कन्याम, फिक्कल, पंचकन्या गा.वि.स. (हाल सूर्योदय न.पा.) र कोल्बुङ गा.वि.स. (हाल रोड गाउँपालिका) लाई अनुसन्धान क्षेत्र कायम गरी प्रत्येक क्षेत्रबाट लाप्चा जाति/ भाषीले प्रयोग गरेको लाप्चा भाषाको प्रयोगको आधारमा गरिएको छ ।
- ग) प्रस्तुत अध्ययनमा लाप्चा भाषाको वाक्यगठन प्रक्रियामा सीमित गरी तिनलाई स्तरीय नेपाली भाषासँग तुलनात्मक अध्ययन गरिएको छ ।
- घ) व्यतिरेकी अध्ययन अन्तर्गत वाक्यका संरचनागत (सरल, मिश्र र संयुक्त वाक्य) का आधारमा र अर्थगत (सामान्यार्थक, विध्यर्थक, सम्भावनार्थक, प्रश्नार्थक, आश्चर्यबोधक र संकेतार्थक) आधारमा सीमित रहेको छ भने व्याकरणात्मक कोटि अन्तर्गत लिङ्ग, वचन, पुरुष र आदरमा सीमित रहेको छ ।

विशेष पद (पारिभाषिक शब्द) को परिभाषा

प्रस्तुत शोधकार्यमा विशेष पद वा पारिभाषिक शब्द प्रयोग भएको खण्डमा त्यसको परिभाषा सरल भाषामा दिइने छ, जसले गर्दा शोधकार्यलाई सरल, सहज र बोधगम्य बनाउन मद्दत गर्नेछ । अध्ययन कार्य नयाँ खोज पनि भएकाले त्यस्ता शब्दहरू आउन तथा प्रयोग हुन सक्दछन् । यस शोधपत्रमा रहेका विशेषपदहरू निम्न रहेका छन् ।

व्यक्ति, स्रोतव्यक्ति - लाप्चा जातिका व्यक्ति

सम्बन्धित क्षेत्र- कन्याम, फिक्कल, पंचकन्या गा.वि.स. (हाल सूर्योदय न.पा.) कोल्बुङ गा.वि.स. (हाल रोड गाउँपालिका) का लाप्चा जातिको बसोबास क्षेत्र ।

शोधपत्रको रूपरेखा

अध्याय एक : परिचय

अध्याय दुई : पूर्वकार्यको समीक्षा र सैद्धान्तिक अवधारणा

अध्याय तिन : अनुसन्धान विधि

अध्याय चार : तथ्याङ्कको व्याख्या विश्लेषण प्राप्ति र व्याख्या

अध्याय पाँच : सारांश , निष्कर्ष र उपयोगिता / सुझाव

अध्याय दुई : पूर्वकार्यको समीक्षा र सैद्धान्तिक ढाँचा

पूर्वकार्यको समीक्षा

शोधकार्यमा अनुसन्धानकर्ताले अनुसन्धान गर्न लागेको विषय र शीर्षकसँग सम्बन्धित कार्यहरू त्यसभन्दा अगाडि के -कस्ता कार्यहरू भएका छन् तिनीहरूलाई पूर्वकार्य भनिन्छ। यसरी अनुसन्धान गर्नुभन्दा अगाडि अनुसन्धानकर्ताले सम्बन्धित विषयमा भए गरेका अनुसन्धान कार्यको व्यवस्थित रूपले अध्ययन गरेर त्यसको टिप्पणीमूलक समीक्षा गर्नुलाई नै पूर्वकार्यको समीक्षा भनिन्छ। अनुसन्धान कार्यलाई पूर्वकार्यसँग तुलना गरेर मौलिक, विशिष्ट, नवीन तथा औचित्यपूर्ण बनाउन सकिन्छ। यस अध्ययन अनुसन्धानमा प्रस्तुत शीर्षकसँग सम्बन्धित पूर्वकार्यको छोटकरी समीक्षाको रूपमा प्रस्तुत गरिएको छ।

यसै क्रममा अहिलेसम्म भएको अध्ययनहरूको अवलोकन गर्दा नेपालमा अन्य भाषाहरूमा अध्ययन अनुसन्धान भएको पाइन्छ। लिम्बु, राई, थारु आदि भाषाहरूमा अनुसन्धान भएको पाइन्छ भने लाप्चा जातिको भाषा सम्बन्धी केही अनुसन्धानहरू भएका छन्। तैपनि लाप्चा भाषा र नेपाली भाषाका वाक्यगठनको प्रक्रिया सम्बन्धी विशिष्टीकृत अध्ययन भएको पाइँदैन। यहाँ अन्य क्षेत्रमा गरिएका अध्ययनलाई पूर्वकार्यको समीक्षाका रूपमा कालक्रम अनुसार प्रस्तुत गरिएको छ।

शान्ति, जुद्ध र जेफरी (सन् २०००) (Shanti, Juddha and Jeffrey) द्वारा The Lapcha of Nepal शीर्षकमा प्रथमपल्ट लाप्चा जातिको बारेमा अध्ययन गरिएको पाइन्छ, र उक्त अध्ययन अङ्ग्रेजी भाषामा रहेको छ। उक्त अध्ययनमा लाप्चा जातिको ऐतिहासिक तथ्यहरू 'लाप्चा' नाम कसरी रहन गयो ? लाप्चा को हुन् ? अन्य लेखकको भनाइ, इलाम र लाप्चाको इतिहास (जसमा १७७४ देखि अघि र पछिको इतिहास र १८१६ पछिको इतिहासलाई संक्षिप्त रूपमा प्रस्तुत गरिएको छ। लाप्चा जातिमा रहेको काजी र सुब्बाको पद पदवीको इतिहास समेत उल्लेख गरिएको छ। नेपालका पूर्वी क्षेत्रका विभिन्न ठाउँहरूको नामकरण लाप्चा भाषाबाट कसरी रहन गयो ? लाप्चा जातिहरू दुईवटा धर्मावलम्बी कसरी बन्न पुगे ? इलामका अन्तिम Tung Li Mun को थिए ? धार्मिक पुस्तकहरू के कस्ता रहेका छन् ? लाप्चा जातिको अस्तित्वमा रहेका नरहेका गुम्बाहरूको अध्ययन गरिएको छ। इलाममा ३५ थरका लाप्चाहरू रहेको यसै अध्ययनमा उल्लेख

गरिएको छ भने १५ वटा गा.वि.स.का विभिन्न वडाहरूमा रहेको घरधुरी सङ्ख्या निकालिएको पाइन्छ भने वर्तमान स्थितिको अवलोकन समेत गरिएको पाइन्छ। यस अध्ययन कार्यमा प्राथमिक र सहायक सामग्रीको अङ्गिकार गर्दै क्षेत्र सर्वेक्षण भ्रमण वर्णनात्मक, तुलनात्मक विधि प्रयोग गरी पुस्तक तयार गरिएको छ।

यस अध्ययन पहिलो भए तापनि अङ्ग्रेजी भाषामा भएकाले धेरै नेपालीभाषीलाई बुझ्न कठिन भएको छ भने यसमा लाप्चा इतिहासलाई बढी जोड दिएकाले भाषा सम्बन्धी व्यवस्थाहरूको बारेमा उल्लेख भएको पाइँदैन। लाप्चा जाति नेपालको पूर्वी क्षेत्रका आदिवासी जनजाति भए पनि जाति, भाषा, लिपिको संरक्षणको अभावले लोपोन्मुख अवस्थामा पुगेको तथ्य उल्लेख गरिएको छ।

राई, लाप्चाद्वय (२०६९) द्वारा **रोड (लाप्चा) जातिको चिनारी** शीर्षकमा एउटा पुस्तक प्रकाशित गरिएको पाइन्छ र उक्त अध्ययनमा आदिवासी जनजाति लाप्चाको ऐतिहासिक पृष्ठभूमि, वर्तमान भाषिक, साहित्यिक, सामाजिक, आर्थिक, सांस्कृतिक र राजनैतिक अवस्था पत्ता लगाउनु, लाप्चा जातिको बारेमा जानकारी राख्न इच्छा भएका पाठकवर्गका लागि नेपाली भाषामा जानकारी गराउने तथा सम्बन्धित जाति, भाषा र समुदायको चौतर्फी उत्थानमा सहयोग पुऱ्याउने उद्देश्य यस अध्ययनको रहेको छ। यस अध्ययनमा लाप्चाको परिचय, मलय ल्याङ र लाप्चा जातिको इतिहास, लाप्चा जातिमा रहेको धार्मिक विश्वास र परम्परा, लाप्चा संस्कारहरू, लाप्चाहरूको प्रमुख चाडवाडहरू, लाप्चाहरूको परम्परागत जीवनशैली, सामाजिक संगठन र संरचना, आर्थिक र राजनैतिक प्रणाली, लाप्चाहरूको वर्तमान अवस्था, लाप्चा भाषामा २०० शब्दसूची, लाप्चाहरूको राजनैतिक घोषणापत्र, लाप्चाहरूलाई दिएको लालमोहरहरूको प्रतिलिपि समावेश गरिएको छ। यस अध्ययनमा लाप्चा जातिको समग्र पक्षलाई समेटिएको कारण भाषाको विशेष पक्षमा अध्ययन भएको पाइँदैन।

निष्कर्षमा यस अध्ययनले लाप्चा जातिको जातीय, धार्मिक, भाषिक, सांस्कृतिक, सामाजिक, आर्थिक, राजनैतिक अवस्थाको व्याख्या विश्लेषण गरेको छ भने ऐतिहासिक तथ्यहरूलाई प्रस्तुत गरिएको छ। त्यसै गरी लाप्चाहरू लोपोन्मुख अवस्थामा पुग्नका कारणहरू अध्ययन गरी केही सकारात्मक सुझावहरू समेत प्रस्तुत गर्न सफल देखिन्छ। तर लाप्चा भाषा र लिपिको व्यवस्थाबारे त्यस्तो विस्तृत रूपमा लेखिएको पाइँदैन। यस अध्ययनमा

लाप्चाहरूले बोल्ने भाषा सृष्टिकालदेखि आफ्ना पुर्खा (फदोड थिड र नजोड न्यू) ले बोलेका र संसारका पुराना भाषाहरूमध्ये एक भएको दावी गर्छन् भने लाप्चा लिपिमा प्रयोग हुने स्वर वर्णलाई आमोमीड, व्यञ्जन वर्णलाई आकोकमिड र बाह्रखरीलाई लेजोड भनिन्छ, भनेर उल्लेख गरिएको छ। लाप्चा भाषा लिपिको उत्पत्ति सबै विद्वानको विचारमा एकमत रहेको देखिदैन। Geoffrey Gorer र Gorer (ई १९६७) ले अठारौं शताब्दीलाई मानेको पाइन्छ भने K.P Tamsang ले तेह्रौं शताब्दीभन्दा अघिदेखि अस्तित्वमा रहेको उल्लेख गरेका छन्। लाप्चा भाषामा प्रयोग हुने शब्दहरूको निर्माण, विन्यास, अनुसर्ग, विसर्ग, अक्षर स्वर तथा व्यञ्जन वर्णको विशिष्ट प्रक्रिया रहेको देखिन्छ। त्यसैले लाप्चा भाषाको उत्पत्ति र विकासको सन्दर्भमा भाषिक अध्ययन गर्न अनिवार्य देखिएको यस अध्ययनले प्रष्ट पारेको छ।

नेपाल (२०६९) द्वारा कक्षा छमा अध्ययनरत लेप्चा मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको पदसंगतिमा गर्ने त्रुटिहरूको विश्लेषण शीर्षकमा अध्ययन गरेको पाइन्छ। यस अध्ययनको क्रममा इलाम जिल्लाको पंचकन्या, फिक्कल र कन्याम गा.वि.स. अन्तर्गत चार वटा विद्यालयका १० / १० जना विद्यार्थीहरूलाई प्रतिनधिका रूपमा लिइएको छ। उक्त क्षेत्रमा कक्षा छमा अध्ययन गर्ने लाप्चा भाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको पदसंगति सम्बन्धमा के-कस्ता त्रुटिहरू गर्दछन् भन्ने पत्ता लगाई निष्कर्ष र सुझावहरू प्रस्तुत गर्ने यस अध्ययनको मुख्य/प्रमुख उद्देश्य रहेको पाइन्छ। यस क्रममा पदसङ्गति सम्बन्धी लिङ्ग, वचन, आदर, क्रियापद आदिको प्रयोग गर्न लगाई प्रत्यक्ष अभिभावक र सम्बन्धित शिक्षकहरूसँग प्रश्नहरू प्रस्तुत गरी उत्तरको विश्लेषण गरिएको छ। पदसङ्गतिगत त्रुटि मै केन्द्रित रहेको कारण अन्य पक्ष समेट्न सकेको पाइँदैन।

यस अध्ययनमा लाप्चा विद्यार्थीहरूले लिङ्ग सङ्गतिगत गर्ने त्रुटिहरूमा पुलिङ्ग र स्त्रीलिङ्गमा एउटै क्रियापदको प्रयोग, एकवचन, बहुवचन र पुरुषमा एउटै क्रियापदको प्रयोग अर्थात् एकवचनीय क्रियापदको प्रयोग, आदरगत क्रियापदमा आदरविहीन क्रियापदको प्रयोग, विशेष्य सम्बन्धी समेत समस्या भएको देखियो भने भेदक र भेद्यमा समेत त्रुटि भएको उल्लेख छ। लेप्चा भाषी विद्यार्थीहरूले यस अध्ययनमा कर्ता र क्रियापदको सङ्गति नमिलाई त्रुटि गर्ने गरेको उल्लेख गरिएको छ। त्रुटि हुने कारणहरूमा

मातृभाषाको प्रभाव, कथ्य भाषाको प्रयोगमा असावधानी, कक्षा शिक्षकको शिक्षण प्रभावकारी नहुनु, भन्भट मान्नु आदि उल्लेख गरिएको छ ।

यस अध्ययनमा सुभाषको रूपमा विद्यार्थीहरूलाई प्रशस्त अभ्यास गराउनु, पाठ्यक्रम र शिक्षण विधि परिमार्जन गर्नुपर्ने, नेपाली भाषालाई सरल विषयको रूपमा नठान्ने, दक्ष, तालिमप्राप्त शिक्षकको व्यवस्था गर्ने, विद्यार्थीलाई स्तरीय नेपाली सिकाइमा प्रेरित गर्नुपर्ने, विद्यार्थी केन्द्रित विधिको प्रयोग गरी व्याकरण शिक्षणलाई सहज बनाउनुपर्ने, प्रशस्त क्रियाकलाप गराउने, लेप्चा भाषी तथा दोस्रोभाषी विद्यार्थीलाई स्तरीय नेपाली भाषा सिकाउन तल्ला कक्षादेखि नै त्रुटि निराकरणात्मक शिक्षण सिकाइ गरिनुपर्ने बताइएको छ । यस अध्ययनमा पदसङ्गतिगत त्रुटिहरूको अध्ययन गरिएकोले लाप्चा भाषा सम्बन्धी अन्य पक्ष लाप्चा र नेपाली भाषा बीचको तुलना भएको पाँइदैन ।

शर्मा (२०६९) द्वारा *पर्वत जिल्लामा बोलिने स्थानीय पर्वतेली भाषा र स्तरीय नेपाली भाषाको तुलनात्मक अध्ययन* शीर्षकमा अध्ययन गरेको पाइन्छ । प्रस्तुत अध्ययनले पर्वत जिल्लाको स्थानीय भाषिकाको सामान्य परिचय दिनु, शब्द रूपायन प्रस्तुत गर्नु र स्तरीय नेपाली भाषा सिक्दा त्यस जिल्लाका विद्यार्थीहरूलाई आइपर्ने समस्याहरू पहिल्याउनु र तिनको समाधान प्रस्तुत गर्नु मुख्य उद्देश्य रहेको छ । यस अध्ययनमा प्राथमिक र गौण स्रोत सामग्रीको प्रयोग गरिनुका साथै सर्वेक्षण विधिको प्रयोग गरिएको छ ।

यस अध्ययनमा पर्वतेली भाषिकासँग अन्य भाषिका जस्तै खसानी, दाचुरेली, नेवारी, थारु, हिन्दी, अङ्ग्रेजी र नेपाली भाषासँग तुलना गरिएको पाइन्छ । यस अध्ययनमा नेपाली भाषा र पर्वतेली भाषिकामा मौलिक विशेषता भिन्न देखिएता पनि व्याकरणात्मक दृष्टिले सामान्य रहेको निष्कर्ष देखिन्छ । यस अध्ययनमा स्तरीय नेपाली भाषासँग नेपाली भाषाका भाषिकाहरूसँगको सम्बन्ध प्रस्तुत गरिएको छ । शब्दरूपायन प्रक्रिया लिङ्ग, वचन, पुरुष, काल, पक्ष, भाव, वाच्य, सर्वनाम, विशेषण, क्रियामा पर्वतेली भाषिकाको रूपायन प्रस्तुत गरिएको छ । नेपाली भाषा र पर्वतेली भाषिकाको तुलना तालिकामा प्रस्तुत गरिएकाले बुझ्न सहज भएको छ । यसमा स्रोतका आधारमा पर्वतेली भाषाको शब्दभण्डार भित्र तत्सम शब्द, तदभव शब्द, आगन्तुक स्वदेशी तथा विदेशी भाषाका शब्दहरू (गुरुङ, मगर, नेवारी, अङ्ग्रेजी, फारसी, हिन्दी, अरबी, तुर्केली, पोर्तुगाली भाषा) सँग समेत तुलना

गरिएका कारण यो अध्ययन विस्तृत देखिन्छ । उद्देश्य भन्दा केही व्यापक भएको भान हुन्छ ।

निष्कर्षमा पर्वतेली भाषिको आफ्नै छुट्टै मौलिकता रहेको, नेपाली भाषाको छाँयामा हुर्किएको क्षेत्रिय भाषिका, शब्दहरूमा उच्चारणगत रूपमा भिन्नता देखिए पनि व्याकरणिक दृष्टिले समानता रहनु यस भाषिकाको विशेषता उल्लेख गरिएको छ ।

नेपाली रहेका भाषिकाहरूको संरक्षण र सम्बर्द्धन निमित्त चनाखो हुनुपर्ने, भाषिकाहरूको गहन अध्ययन हुनुपर्ने, नेपाली भाषा शिक्षणलाई सहज रूपमा नलिइ दक्ष र तालिमप्राप्त शिक्षकबाट प्रभावकारी शिक्षण हुनुपर्ने, दोस्रो भाषी सिकारुको निमित्त त्रुटिक्षेत्र पत्ता लगाई उपचारात्मक शिक्षण सिकाइ गर्नुपर्ने आदि सुझावहरू समेत प्रस्तुत गरिएको छ ।

बैद्य (२०७०) द्वारा *स्मारिका पुस्तिका (पृष्ठ २२)* कन्याम - भविष्यको सानो परिकल्पना शीर्षकको लेखमा कन्यामको पर्यटकीय अवस्थाको र लाप्चा जातिको बारेमा लेखिएको छ । यस लेखमा माइपूर्वको कन्काई नदीदेखि मेचीनदी सम्म लाप्चा इलाका रहेको र नेपाल एकीकरण पछि राजस्व लाप्चा काजी, सुब्बाले संकलन गर्ने गरेको तथ्य उल्लेख छ । उनले उक्त लेखमा कन्याम शब्द लाप्चा भाषाको कन्धाम जसको अर्थ ठोत्नेबाट आएको भन्ने रहेको साथै इलाम जिल्लाको धेरै ठाँउहरूको नामाकरण पनि लाप्चा भाषाबाट आएको भन्ने लेख्छन् । यस लेखमा भाषा सम्बन्धी कुरालाई प्रमुख रूपमा नलिएको भएपनि यस लेखबाट थोरै मात्रामा भएपनि लाप्चा जातिको बारेमा जनकारी लिन सकिन्छ ।

लेप्चा (पौष २०५९) द्वारा *इलाम र आदिवासी लेप्चा संक्षिप्त अवलोकन* शीर्षकमा अध्ययन गरेको पाइन्छ । प्रस्तुत अध्ययनले व्याख्यात्मक तरिकाबाट लाप्चाहरूको ऐतिहासिक स्थिति, वर्तमान अवस्थामा आर्थिक , सामाजिक , व्यवसायिक, धार्मिक राजनैतिक पक्षहरूको बारेमा वर्णन गरिएको पाइन्छ, भने लाप्चाहरूको सामाजिक , राजनैतिक, शैक्षिक, आर्थिक पक्षमा सुधार हुन नसक्नका कारणहरूमा डराउने, लजाउने, आवश्यकता भन्दा बढी मद्यपानको प्रयोग र सेवन, केन्द्रीकृत शासन व्यवस्था, परम्परागत कृषि पेशाको अवलम्बन, परम्परावादी मान्यतामा अल्भनु आदि प्रस्तुत गरेका छन् भने भाषा, लिपि र संस्कृतिमा मात्र केन्द्रित रहेर अन्य पक्षलाई ध्यान नदिँदा लाप्चाको विकास तथा उत्थान हुन्छ र ? भनी शङ्का गरिएबाट विवादित प्रश्न उठ्न जान्छ । भाषा, लिपि र संस्कृतिको संरक्षण र सम्बर्द्धनको खाँचो उत्तिकै आवश्यक पर्न जान्छ ।

यस पुस्तिकामा लाप्चा भाषाबाट नेपालका विभिन्न ठाँउहरूको नामाकरण रहेको सम्बन्धमा विस्तृत तथ्यहरू उल्लेख गरिएको छ। ठाँउको नाम र त्यो नाम लाप्चा भाषाको कुन शब्दबाट आएको भनी अर्थ सहित लेखिएको छ भने लेप्चा र लाप्चा एउटै भएको तथ्य समेत उल्लेख गरिएको छ। यस अध्ययनमा पनि लाप्चा भाषा सम्बन्धी ठाँउहरूको नामाकरण मात्र प्रस्तुत गरिएको छ। लाप्चा भाषा व्यवस्थाको बारेमा खासै केही कुराहरू पाइँदैन।

गिरी, २०७३ द्वारा लिम्बु र नेपाली भाषाको वाक्य संगतिको तुलना शीर्षकमा एउटा शोधपत्र तयार भएको पाइन्छ। यसक्रममा नेपालको पूर्वीभागमा रहेका लिम्बु भाषीहरूसँग सम्बन्धित रहेर अध्ययन गरिएको छ। यस अध्ययनको उद्देश्य लिम्बु र नेपाली भाषाको वाक्यगठन व्यवस्थाको परिचय दिनु, दुई भाषाका वाक्यविच संरचना तहमा तुलना गर्नु र वाक्य संगतिको प्रक्रियामा समानता र भिन्नता पत्ता लगाउनु रहेको छ। वाक्य तुलनामा संरचना र अर्थको आधारमा र व्याकरणात्मक कोटि लिङ्ग, वचन, पुरुष, आदर, करण, अकरणको तुलनामा अध्ययन गरिएको छ। प्रस्तुत अध्ययन पुस्तकालयीय विधि र परिणामात्मक ढाँचामा आधारित रहेको छ।

यस अध्ययनमा दुई भिन्न भाषाका वाक्यमा प्रयुक्तकर्ता, कर्म र क्रियाको मुलसंरचनागत र अर्थगत दुईवटा आधारमा तुलनागरी समान र असमान पक्षको सामान्य विश्लेषण गरिएको छ। लिम्बु भाषा र लाप्चा भाषा फरक भाषा भएपनि अध्ययनको परिसीमा एउटै हुँदा यस अध्ययनबाट सहयोग मिल्न सक्ने देखिन्छ र यस अध्ययनकोलागि उपयोगी सिद्ध हुन सक्नेछ।

निष्कर्षमा पूर्वकार्यको समीक्षा गर्दा विभिन्न भाषाका वाक्यगठनको तुलनामा अनुसन्धान भएका शोधपत्रहरू भेटिन्छन्। लाप्चा भाषा सम्बन्धी कुनै प्रकारको अध्ययन तथा अनुसन्धान न्यून भएको पाइन्छ। तर लाप्चा भाषाको वाक्यगठन सम्बन्धी अध्ययन अनुसन्धान भएको पाइँदैन। तसर्थ यो अध्ययन अति आवश्यक र विल्कुलै नयाँ अध्ययन बन्न गएको छ।

अध्ययनमा पूर्वकार्यको उपयोगिता

जुनसुकै अध्ययनकार्यमा पनि पूर्वकार्यको महत्वपूर्ण योगदान रहन्छ। पहिले भइसकेको कार्यबाट विषय छनोट गर्न, समस्याकथन र उद्देश्य निर्धारण गर्न सहयोग गर्दछ। अनुसन्धेयतालाई भावी योजनामा मद्दत पुग्दछ। पूर्वकार्यको समीक्षाले अध्ययनकर्तालाई आफुले गर्ने अनुसन्धानभन्दा अगाडि के कस्ता अनुसन्धानहरू भइसकेका छन् र अब आफुले गर्ने अनुसन्धान के कति नयाँ र महत्वपूर्ण हुन्छ भन्ने कुराको जानकारीका लागि पूर्वकार्यको समीक्षा गरिन्छ। यसले अनुसन्धान गरिएको र गर्न बाँकी कार्य निर्धारण गर्न, भइसकेका अनुसन्धानको गहिराई पत्ता लगाउन, तथ्याङ्क विश्लेषण गरी निष्कर्ष निकाल्न र शोधको सीमाङ्कन गर्न सहयोग पुऱ्याउँछ। विषय तथा शीर्षक चयन गर्न, शीर्षकलाई विशिष्ट बनाउन समेत पूर्वकार्यको समीक्षा उपयोगी बन्ने गर्दछ। अनुसन्धानको समस्याकथन, उद्देश्य विर्धारण गर्न र प्राक्कल्पना निर्माणमा सहयोग पुग्दछ। अध्ययनलाई विशिष्ट, मौलिक र नवीन बनाउन समेत पूर्वकार्यको समीक्षाले सहयोग पुऱ्याउँछ। अध्ययनको औचित्य, महत्व र आवश्यकता पुष्टि गर्न समेत पूर्वकार्यको उपयोगिता रहन्छ।

शोधार्थीलाई समस्याको पहिचान गर्न, पुनरावृत्तिको सम्भावनालाई हटाउन सम्भावित त्रुटीहरूबाट जोगिन नयाँ एवम् उपयुक्त प्रविधि अपनाउन समस्याको चुरो पत्ता लगाउन विश्लेषणको आधार खोज्न शोधको आवश्यकताबोध गर्न र गराउन सहयोग पुऱ्याउँछ। (शर्मा र लुइटेल, २०५२ : २८) ।

प्रस्तुत अध्ययनमा पूर्वकार्य गर्ने व्यक्तिले आफुले चयन गरेको शोध शीर्षकसँग सम्बन्धित विषयमा कुनै प्रयोजनले कुन पद्धति वा विधि अपनाएर के कति काम गरिएको छ र अब के कति गर्न बाँकी छ त्यस क्षेत्रमा अब कुन कुन प्रश्न र समस्याहरू विद्यमान छन् भन्ने कुराको निक्कौल गर्न पूर्वकार्यको समीक्षालाई उपयोगमा ल्याइएको छ ।

सैद्धान्तिक / अवधारणात्मक ढाँचा

वाक्यको सैद्धान्तिक परिचय

अर्थपूर्ण भाषिक एकाई वाक्य हो। भाषामा केही कुरा व्यक्त गर्न र ग्रहण गर्न वाक्यस्तरसम्म पुग्नै पर्छ। अन्यथा अर्थपूर्ण हुदैन। वाक्य हुन कम्तीमा एउटा उद्देश्य (कर्ता) र एउटा विधेय (क्रियापद) हुनैपर्छ। तर खास प्रकरण र सन्दर्भगत अभिव्यक्तिमा उद्देश्य र विधेय नहुँदा पनि वाक्य हुन सक्छ। वाक्यविज्ञानमा पद-पदलाई मिलाएर वाक्य बनाउने प्रक्रियाको वर्णनात्मक, तुलनात्मक र ऐतिहासिक दृष्टिले अध्ययन विश्लेषण हुन्छ।

कुनै दुई वा दुई भन्दा बढी भाषाका वाक्यको गठन प्रक्रियालाई हेरेर त्यसमा अन्तर्निहित समानता र विभिन्नतालाई अध्ययन गर्ने वाक्यविज्ञानलाई तुलनात्मक वा व्यतिरेकी वाक्यविज्ञान भनिन्छ। यस अध्ययनमा वाक्यविज्ञानको दोस्रो भेद तुलनात्मक अथवा व्यतिरेकी वाक्यविज्ञानको आधारमा लाप्चा भाषा र नेपाली भाषा बीचको वाक्य गठन प्रक्रियालाई हेरेर त्यसमा अन्तर्निहित समानता र विभिन्नतालाई अध्ययन विश्लेषण गरिएको छ।

वाक्यगठनका बारेमा व्याख्या गर्ने क्रममा निम्न विद्वानका अभिव्यक्ति र आशयलाई मनन गर्नु सान्दर्भिक देखिन्छ :

- व्याकरणिक अर्थको अभिव्यक्तिका लागि शब्दमा गरिने परिवर्तनलाई रूपायन भनिन्छ। व्याकरणिक अर्थले वाक्यगठनका पक्षहरू लिङ्ग, वचन, कारक, काल, पक्ष, भाव आदिलाई बुझाउँछ। (शर्मा २०५७ : ५०)
- वाक्यमा लिङ्ग, वचन, पुरुष, कारक, काल आदि छुट्टिएनन् भने शब्द जिउन सक्दैनन्, जसबाट वाक्यमा अव्यवस्थिता आउँछ। (पराजुली, २०६० : ७९)
- शब्दमा गरिने रूपायनले त्यस शब्दको कोटिमा परिवर्तन गरिदिन्छ। व्याकरणात्मक अर्थको परिवर्तनका लागि शब्दमा विभिन्न लिङ्ग, वचन, पुरुष, कारक, काल, पक्ष, भाव जनाउने गरी रूपायन प्रत्ययहरू गाँसिन्छन्। (ढकाल, २०५७ : १३०)
- व्याकरणात्मक कार्य अन्तर्गत प्रत्ययहरू द्वारा सङ्केत गरिएको लिङ्ग, वचन पुरुष, काल, पक्ष, वाच्य, कारक आदि जनाउँछ। नेपाली भाषामा शब्द र क्रियासँग

सम्बद्ध हुन आउने विभिन्न किसिमका प्रत्ययहरूद्वारा यी कोटिहरूको बोध हुन्छ । (बन्धु, २०५३ :८४)

- वाक्यगठन अन्तर्गत नाम, सर्वनाम, विशेषण, क्रियापद, निपात आदि पदवर्गको साथै लिङ्ग, वचन, पुरुष, कारक, काल, पक्ष, भाव, वाच्य, अदि सबै पर्दछन् । पदवर्गकै आधारमा लिङ्ग, वचन, कारक आदिको रूपायन हुने भएकाले यी सबैवर्गलाई एकै समूहमा राख्नुपर्दछ । (त्रिपाठी तथा अन्य २०३७ :२८२)

व्याकरणात्मक अर्थ परिवर्तनका लागि शब्दमा वाक्यगठनका तत्वहरू अपरिहार्य हुन्छन् । उक्त भनाइहरूबाट के प्रष्ट हुन्छ भने व्याकरणिक कोटि भाषा तथा शब्दवर्गको जीवन्त पक्ष हो । यसले शब्द-शब्दको बीचको अन्तरसम्बन्ध देखाउनुका साथै व्याकरणात्मक कार्यको बोध गराउँछ र शब्दको निश्चित अर्थ प्रदान गर्दछ ।

भाषा विज्ञानमा उल्लेख भए अनुसार वर्णनात्मक, तुलनात्मक र ऐतिहासिक वाक्य विज्ञान गरेर वाक्यविज्ञानका तिन भेद रहेका छन् । सोही वर्गीकरण अनुसार वाक्यविज्ञानको अध्ययन क्षेत्र भनेर शब्द पद, पदावली, वाक्यंश, वाक्य, अनुच्छेद, परिच्छेद र सङ्कथनको व्याख्या गरिएको छ । वाक्यगठन सम्बन्धी कोटि भन्नाले ढकालका अनुसार व्याकरणात्मक कोटि भन्ने बुझिन्छ ।

डा. हेमाङ्गराज अधिकारीको नेपाली भाषा शिक्षण (२०६१) का अनुसार व्याकरणात्मक कोटिलाई वाक्य गठनका आधारभूत तत्व भनेर उल्लेख गरेका छन् । वाक्यगठन भाषाको व्याकरणशास्त्रको अभिन्न पक्षको रूपमा रहेको पाइन्छ । वाक्यगठन बिना भाषा सरल, सुसङ्गठित , व्यवस्थित र नियमित रूपमा संचालन हुन सक्दैन । भाषालाई निश्चित अर्थ दिन, अभिव्यक्ति पत्ता लगाउन, प्रष्ट पार्न पनि वाक्यगठनका विभिन्न पक्षहरूले महत्वपूर्ण भूमिका खेलेका हुन्छन् । निश्चित तथा संगठित रूपमा सामान्यार्थक र बोध गर्ने व्याकरणिक र कोशीय अर्थ पनि वाक्यगठनका विविध पक्षहरूबाट नै ज्ञात हुने भएकाले वाक्यगठनको महत्वपूर्ण भूमिका रहेको प्रष्ट हुन्छ ।

वाक्यको परिचय

अभिव्यक्तिको सबैभन्दा सानो एकाइलाई वाक्य भनिन्छ । वाक्यमा सार्थक शब्दहरूको निश्चित क्रम र स्वीकार्य अर्थ हुन्छ । वाक्य भाषिक संरचनाको सबैभन्दा ठूलो एकाइ हो भने अभिव्यक्ति (सङ्कथन) को सबैभन्दा सानो एकाई हो । एउटा वाक्यमा नामिक पद,

क्रियापद र अव्ययपदहरू अटाउन सक्छन् तर प्रत्येक वाक्यमा एउटा कर्ता र एउटा क्रियाचाँहि अनिवार्य हुन्छ। नेपाली वाक्यढाँचामा कर्ता, कर्म र क्रियाको निश्चित संरचना रहेको छ। वाक्य सम्बन्धी केही विद्वानहरूको भनाई यस्तो रहको छ।

- पूरा कुरा बुझाउन प्रयुक्त हुने पदहरूको समूह नै वाक्य हो। वाक्यमा ध्वनि, वर्ण, अक्षर, रूप, शब्द, पदावली र वाक्यांशहरूको अस्तित्व हुन सक्छ। (ढकाल २०६६ :२३०)
- आकांशा, योग्यता र आशक्ति यी तिनै तत्व र उद्देश्य एवं विधेय यी दुवै अवयव मिलेर रहेका पूरा कुरा बुझाउने सार्थक पदहरूको समूह वाक्य हो। विष्ट २०५६ :१४९
- संरचनावादी पद्धतिअनुसार वाक्य भनेको तल्ला घटकबाट बनेको सबभन्दा ठूलो एकाई हो। यस कारण वर्ण, अक्षर, रूप, शब्द, पदावली, उपवाक्य हुँदै वाक्य एउटा श्रृंखलाबाट बनेको हुन्छ। २०६७ :४८

माथिका भनाइबाट के स्पष्ट हुन्छ भने उद्देश्य र विधेय दुई अवयव एउटा वाक्यमा प्रयुक्त भएपछि पूर्ण वाक्य हुन्छ। कर्ता र क्रिया मिलेर बनेको स्वतन्त्र भाषिक एकाइलाई वाक्य भनिन्छ। वाक्यले अभिव्यक्तिलाई पूर्णता प्रदान गर्दछ। त्यसैगरी शान्तिप्रसाद ढकालले आफ्नो कृति सामान्य भाषाविज्ञान (२०६६ :२३०) मा नेपाली भाषाका वाक्य भेद गर्ने दुई आधार भनेर संरचनाको आधार र अर्थगत आधार उल्लेख गरेका छन्। संरचनाका आधारमा वाक्य सरल र जटिल गरी दुई प्रकारका बताएका छन्। जटिल वाक्यमा संयुक्त, मिश्र र मिलित रहेका छन्। त्यस्तै अर्थगत आधारमा सामान्यार्थक, प्रश्नार्थक, आश्चर्यबोधक, विध्यर्थक, सम्भावनार्थक र सङ्केतार्थक गरी ६ प्रकारमा उल्लेख छन्।

उपर्युक्त आधारहरूबाट अध्ययन गर्दा नेपाली भाषामा वाक्यगठनका व्याकरणिक कोटिका पक्षहरू वचन, लिङ्ग, पुरुष, करण, अकरण, काल, पक्ष विशेषण हुन्। यस अध्ययनमा वाक्यका एकाइहरू शब्द/पद, पदावली, वाक्यांश र वाक्य र व्याकरणिक कोटि अन्तर्गत लिङ्ग, वचन, पुरुष, र आदरका साथै वाक्य अन्तर्गत सरल संयुक्त र मिश्र वाक्य र अर्थगत आधारमा नेपाली र लाज्जा दुवै भाषाका वाक्य बीच तुलना गरिएको छ।

लाप्चा भाषाका वाक्यगठन

पूर्वी नेपालको इलाम जिल्लामा बसोवास गर्ने एक प्रमुख आदिवासी जनजाति नै लाप्चा जाति हो। यिनै लाप्चा जातिले बोल्ने भाषा/मातृभाषालाई लाप्चा भाषा भनिन्छ। नेपालमा बोलिने चार भाषा परिवारमा भारोपेली, भोट बर्मेली, आग्नेली र द्रविड पर्दछन्। यी मध्ये लाप्चा भाषा चिनियाँ तिब्बती (भोट बर्मेली) भाषा परिवार अन्तर्गत पर्दछ। लाप्चा जाति आफ्नै भाषा र लिपि भएता पनि प्रचारप्रसार हुन नसकेको कारण नेपालमा यसको शब्दकोश, भाषागत किताबहरू छापिन सकेका छैनन्। लाप्चा लिपिमा लेखिएका धार्मिक पुस्तकहरू भने सीमित क्षेत्रमा संरक्षित छन्। तर सम्बन्धित कुनै पक्षको पनि चासो, संरक्षण र सम्वर्धनको अभावमा लोप हुने अवस्थामा पुगेको छ। लाप्चाहरू लाप्चा भाषा बोल्दछन्। तर लेख्न भाषा अथवा लाप्चा लिपि सबैमा ज्ञान नभएका कारण प्रयोग भएको पाइदैन। वि.स. २०६३/६४ सालमा लाप्चा भाषा र लिपि संरक्षणका निम्ति जातीय संस्था रोड सेजुम ठी मार्फत केही ठाँउहरू कजिनी, शान्तिपुर, जोगमाइमा तिन महिने कक्षाहरू सञ्चालन भएका थिए भने, फिक्कल एफ.एम बाट लाप्चा भाषामा समाचार समेत प्रशारण गरिएको थियो तर स्रोत अभावका कारण निरन्तरता दिन नसकेको बताइन्छ। (स्रोत-लाप्चा, वीरबहादुर) लाप्चा भाषामा पनि दुईवटा भेदहरू पाइन्छन्। काजी, सुब्बा तथा लामाले तथा विभिन्न जातीय संस्कारमा सिसोरिड (ठूलो भाषा) बोलिन्छ जुन चिनियाँ तिब्बती भाषासँग नजिक रहेको छ। साधारण लाप्चाहरूले ठेट र मौलिक गाँउले भाषा बोल्दछन्। लाप्चा भाषाको आफ्नै वर्णविन्यास र पदसंगतिगत व्यवस्था रहेको पाइन्छ। यस भाषाको वर्णमालामा ९ वटा स्वरवर्ण र २८ वटा व्यञ्जन वर्ण रहेका छन्।

नेपाली भाषाका वाक्यगठन

नेपाली भाषा भारोपेली भाषा परिवार अन्तर्गत पर्दछ। भारोपेली भाषा परिवार सतम् वर्ग र केन्तुम् वर्ग दुई वर्गमा विभाजित छ। सतम् वर्ग भित्र भारत-इरानेली शाखाका इरानेली, दरद र आर्य गरी तिन भेद छन्। ई.पू. १५०० तिर भारतीय उपमहाद्वीपमा आर्यहरूको आगमन भएपछि आर्यभाषाको इतिहास सुरुभएको मानिन्छ। आर्यभाषा पनि प्राचीन, मध्यकालिन र आधुनिक गरी तिन उपभेदमा विभाजित छ। ती मध्ये आधुनिक आर्यभाषाबाट नेपाली भाषाको उत्पत्ति भएको देखिन्छ। (पौडेल, १०५९ :११९)

आर्यभाषा भनेको संस्कृत भाषा हो । नेपाली भाषा संस्कृत भाषाकै देन हो । संस्कृत भाषाको जन्मपछि यो वैदिक र लौकिक गरेर दुई हाँगामा विकसित हुन्छ । लौकिक हाँगाबाट खस प्राकृत भाषा हुँदै खस अप्रभंश भाषाको जन्म हुन्छ । खस अप्रभंश पूर्वी पहाडी भाषा मानिन्छ, र यसैबाट नेपाली भाषाको उत्पत्ति भएको हो भन्ने विद्वानहरूको भनाइ छ । नेपाली भाषा नेपालको राष्ट्रियभाषा हो । नेपाली भाषा नेपालका सबैभन्दा बढी मानिसले बोल्ने भाषा हो यो नेपालभित्र मात्र होइन नेपाल बाहिर दार्जिलिङ्ग, भुटान, आसाम, बर्मा आदिमा फैलिएको छ । यसका वक्ताहरू सबै ठाँउमा एकैनासले बोल्दैनन् जसको कारण नेपालीका क्षेत्रीय भाषिकाको जन्म भयो । विभिन्न स्वदेशी तथा विदेशी विद्वानहरूले भाषिका निर्धारण गरेका छन् । ध्वनि, शब्द, अर्थ र व्याकरणलाई अध्ययनको आधार बनाई विशेषताका आधारमा उपभाषिका समेतको उल्लेख छ (पोखरेल) । उनको विभाजन अनुसार नेपालीका क्षेत्रीय भेदहरू पूर्वेली (खसानी, पर्वती र गोर्खाली) माझाली ओरपच्छिमा, मझपच्छिमा र परपच्छिमा रहेका छन् । यसरी हेर्दा पूर्वेली भाषिकाको क्षेत्र व्यापक रहेका छ । पूर्वेली भाषिकाको गोर्खाली उपभाषिका मानक नेपाली भाषासँग नजिक रहेको देखिन्छ ।

वाक्य तत्वहरू

प्रत्येक भाषामा वस्तु, घटना भावलाई जनाउने आ-आफ्नै प्रकृतिका शब्द हुन्छन् । शब्दबाट मात्र भाषामा समुचित किसिमको अभिव्यक्ति र बोध हुँदैन । वक्ता र श्रोताका बीचमा विचार विनिमय हुन आवश्यक छ । सूचना सम्प्रेषण हुन आवश्यक पर्दछ । भाषालाई अर्थपूर्ण बनाउने , नियमबद्ध बनाउने काम व्याकरणले गर्दछ । व्याकरणात्मक कोटि अन्तर्गत यस अध्ययनमा लिङ्ग, वचन, पुरुष, र आदरका आधारमा अध्ययन गरिएको छ ।

क) लिङ्ग : भाले वा पोथी जाति जनाउने व्याकरणको कोटिलाई लिङ्ग भनिन्छ । भाले जाति बुझाउनेलाई “पुलिङ्ग” र पोथी जाति बुझाउने कोटिलाई “स्त्रीलिङ्ग” भनिन्छ । ‘नेपाली भाषाको वर्णानात्मक व्याकरणमा मानवीय र मानवेत्तर गरी दुई प्रकारका लिङ्ग व्यवस्था पाइन्छ ।’ (ढकाल, २०५६ : १९५)

ख) वचन : व्यक्ति वा वस्तुको सङ्ख्या बुझाउने व्याकरणको कोटिलाई वचन भनिन्छ । एउटा बुझाउने कोटिलाई “एकवचन” र एकभन्दा बढी बुझाउने कोटिलाई “बहुवचन” भनिन्छ ।

‘वचन नामको सङ्ख्यासँग सम्बन्धित कोटि हो । त्यसैले यसको सम्बन्ध सङ्ख्या र नामसँग रहेका पाइन्छ ।’ (अधिकारी, २०६२: ८०)

ग) पुरुष : वाक्यमा देखिने व्यक्तिलाई पुरुष भनिन्छ । वाक्यमा बोल्ने (वक्ता) सुन्ने (श्रोता) जसका बारेमा कुरा गरिन्छ । त्यो (विषय) गरी तिन प्रकारका व्यक्तिको उपस्थिति हुन्छ । पुरुष तिन प्रकारका छन् ।

‘सर्वनाम र क्रियासँग सम्बद्ध व्याकरणिक कोटिलाई पुरुष भनिन्छ ।’ (बन्धु , २०५३: ८५)

i) प्रथम पुरुष - म, हामी म खेल्छु । हामी खेल्छौ ।

ii) द्वितीय पुरुष - तँ, तिमी, तपाईं, हजुर तँ खेल्छस् । तिमी खेल्छौ ।

iii) तृतीय पुरुष - ऊ, उनी, यो, यिनी, त्यो, तिनी, यी, ती ,उहाँ उ खेल्छ । उनी खेल्छिन् ।

घ) आदर : वाक्यमा प्रस्तुत व्यक्तिको सामाजिक प्रतिष्ठा/ इज्जतको सङ्केत गर्ने व्याकरणात्मक तत्वलाई आदर भनिन्छ । सामाजिक मर्यादा अनुसार व्यक्तिप्रतिको आदर भाव चार श्रेणीबाट व्यक्ति गरिन्छ ।

‘सामाजिक मर्यादालाई जनाउने व्याकरणिक कोटि आदर हो ।’ (ढकाल, २०६६ : २४९)

i) निम्न आदर - तँ खान्छस् / खान्छेस् । आफुभन्दा सानो वा निम्न तहको बुझाउने आदर वा अनादरार्थी शब्दलाई निम्न आदर भनिन्छ ।

ii) मध्यम आदर - तिमी खान्छौ / खान्छ्यौ । आफुसमानका व्यक्ती वा आफुभन्दा सानालाई पनि मानका साथ सम्बोधन गर्दा प्रयोग हुने शब्दलाई मध्यम आदर भनिन्छ ।

iii) उच्च आदर - तपाईं खानुहुन्छ । आफुभन्दा ठुलालाई वा आदर गर्नुपर्ने व्यक्तिलाई प्रयोग गरिने शब्दलाई उच्च आदर भनिन्छ ।

iv) अति उच्च आदर - हजुर खाइबक्सन्छ / ज्युनार गरिवक्सन्छ । घरानियाँ आदरार्थी वा अति विशिष्ट व्यक्तिहरूकोलागि उच्च आदरार्थीको प्रयोग गरिन्छ ।

वाक्यका प्रकार

संरचना वा बनोटका आधारमा वाक्यहरू तिन प्रकारका हुन्छन् ।

क) सरल वाक्य : एउटा मात्र स्वतन्त्र उपवाक्य भएको संरचनालाई सरल वाक्य भनिन्छ । सरल वाक्य एउटा मात्र समापिका क्रियाबाट संरचित उद्देश्य र विधेयखण्ड भएको व्याकरणात्मक एकाइ हो । जस्तै : म भात खान्छु ।

ख) मिश्र वाक्य : एउटा निरपेक्ष र अर्को सापेक्ष उपवाक्यको संयोजनबाट निर्मित वाक्यलाई मिश्रवाक्य भनिन्छ । निरपेक्ष उपवाक्यलाई मुख्य, प्रधान एवं स्वतन्त्र र सापेक्ष उपवाक्यलाई आश्रित, अङ्ग एवं अधीन उपवाक्य पनि भनिन्छ । जस्तै : जसले परिश्रम गर्छ उसले नै जित्छ ।

ग) संयुक्त वाक्य : दुई वा दुईभन्दा बढी स्वतन्त्र उपवाक्य मिली बनेको संयोजनलाई संयुक्त वाक्य भनिन्छ , जसलाई निरपेक्ष संयोजकहरूले जोड्ने काम गर्दछन् । जस्तै : इलाम सुन्दर छ र पर्यटक आउछन् ।

अर्थका आधारमा / अर्थात्मक आधारमा वाक्यहरू निम्न प्रकारका हुन्छन् ।

i) सामान्यार्थक वाक्य : सामान्य अर्थ दिने वाक्य नै सामान्यार्थक वाक्य हो । जस्तै : पासाड बजार जान्छ ।

ii) विध्यर्थक वाक्य : आज्ञा बुझाउने वाक्यलाई विध्यर्थक वाक्य भनिन्छ । जस्तै : राम बजार जा ।

iii) सम्भावनार्थक वाक्य : सम्भावना बुझाउने वाक्यलाई सम्भावनार्थक वाक्य भनिन्छ । जस्तै : आज पानी पर्ला ।

iv) प्रश्नार्थक वाक्य : प्रश्नको रूपमा आउने वाक्यलाई प्रश्नार्थक वाक्य भनिन्छ । जस्तै : सीता स्कूल जान्छे ?

v) आश्चर्यबोधक वाक्य : आश्चर्य बोध गराउने वाक्यलाई आश्चर्यबोधक वाक्य भनिन्छ ।
जस्तै : आहा ! कति सुन्दर हिमाल ।

vi) संकेतार्थक वाक्य : कुनै कुराको संकेत जनाउने वाक्यलाई संकेतार्थक वाक्य भनिन्छ ।
जस्तै : भ्याए राम बजार जान्छ ।

लाप्चा र नेपाली भाषाका वाक्य गठन

यस अध्ययनमा स्तरीय नेपाली भाषासँग लाप्चा भाषाका वाक्य गठन प्रक्रियाको तुलना गरिएको छ । वाक्यका संरचनागत आधारहरू सरल मिश्र र संयुक्त वाक्य तथा अर्थगत आधारहरू सामान्यार्थक, प्रश्नार्थक, आश्चर्यबोधक, विध्यर्थक, सम्भावनार्थक र संकेतार्थक वाक्य बीचमा तुलना गरिएको छ । व्याकरणात्मक कोटि अर्न्तगत लिङ्ग, वचन, पुरुष र आदरका आधारमा तुलना गरिएको छ । नेपाली र लाप्चा भाषामा रहेका समानता र असमानता छुट्याइएको छ । नेपालमा लाप्चा भाषाको शब्दकोश र व्याकरणको छुट्टै मौलिक पुस्तकको निर्माण भइसकेको छैन । अनौपचारिक शिक्षाको रूपमा २ तहसम्मका कितावहरू आफ्नै लिपिमा छापिएका आधारमा यस अध्ययनलाई मौलिकता प्रदान गरिएको छ । भने बोलीचालीको भाषा इन्टरनेटमा रहेको लाप्चा भाषा सम्बन्धी जानकारी समेतलाई आधार मानी अध्ययन अनुसन्धान गरिएको छ ।

अध्याय तिन : अनुसन्धान विधि

अनुसन्धानात्मक ढाँचा (अध्ययनको प्रकृति र प्रकार)

अनुसन्धानका लागि बनाइएको योजनालाई नै अनुसन्धानात्मक ढाँचा भनिन्छ। अनुसन्धानको उद्देश्य पूरागर्न बनाइएको योजना, कार्यशैली एवम् तौर तरीकालाई नै अनुसन्धानात्मक ढाँचा भनिन्छ। वास्तवमा अनुसन्धानको आकार, स्वरूप, प्रकृतिलाई निर्दिष्ट दिशाबोध गर्नु, तर्कपूर्ण र व्यवस्थित कार्यहरूको स्वरूप नै अनुसन्धानात्मक ढाँचा हो। यो अध्ययन पुस्तकालयीय विधि र परिमाणात्मक ढाँचामा आधारित रहेको छ। प्रस्तुत शोधकार्य मूलतः क्षेत्रीय अध्ययन पद्धति र परिमाणात्मक ढाँचामा आधारित रहेको छ। साथै प्राथमिक र द्वितीयक श्रोत सामग्रीलाई अङ्गीकार गर्दै सामग्रीलाई वर्णनात्मक र तुलनात्मक विधि अवलम्बन गरी विश्लेषण गरिएको छ।

जनसङ्ख्या तथा नमुना छनोट

प्रस्तुत अध्ययनका लागि इलाम जिल्ला अन्तर्गत लाप्चा बसोबास रहेको क्षेत्र कन्याम, फिक्कल, पंचकन्या गा.वि.स. (हाल सूर्योदय न.पा.) र कोल्बुङ गा.वि.स. (हाल रोङ गाउँपालीका) का लाप्चा भाषी लाप्चाहरू साक्षर तथा निरक्षर, बालबालिका, युवायुवती र बृद्धवृद्धासँग प्रत्यक्ष रूपमा भेटघाट गरी आपसी कुराकानी छलफलको प्रयोग गरी प्राथमिक श्रोत सामग्री संकलन गरिएको छ।

तथ्याङ्क संकलनका स्रोत

प्रस्तुत अध्ययनका लागि आवश्यक तथ्याङ्क सङ्कलन गर्न चाहिने आधारभूत शब्दसूची र वाक्य आदि विषयवस्तुको सङ्कलन गरी संस्थापन गर्नका लागि अनुसन्धाता स्वयम् लाप्चा बसोबास स्थलमा र लाप्चा भाषा प्रयोग क्षेत्रमा गई प्रत्यक्ष कुराकानी, छलफल गरिएको छ। सम्बन्धित अनुसन्धान क्षेत्रका प्रतिनिधि छनोटमा परेका लाप्चा मातृभाषीबाट प्राप्त श्रोतलाई सर्वेक्षण गरी सूचना सङ्कलन गरिएको छ। प्रतिनिधि छनोटमा परेका व्यक्तिहरूसँग अन्तर्वाताको अवलोकन गरी प्राप्त सामग्रीलाई श्रोतको रूपमा लिइएको छ। अन्तर्वार्ताका लागि प्रश्नावली निर्माण गरी यसबाट प्राप्त उत्तर वा सूचनालाई प्राथमिक श्रोतको रूपमा लिइएको छ। अनुसन्धानका निम्ति प्रयोग हुने जनसङ्ख्या र सम्बन्धित जाति भाषाका विज्ञ व्यक्तित्वसँग प्रत्यक्ष सम्पर्क गरी प्राप्त अनुभव तथा सूचनालाई

प्राथमिक श्रोतको रूपमा समावेश गरिएको छ। प्राथमिक स्रोतको रूपमा सर्वेक्षण, अन्तर्वार्ता, प्रश्नावली प्रत्यक्ष सम्पर्कलाई प्रयोग गरिएको छ।

द्वितीयक / सहायक स्रोत सामग्रीमा प्राथमिक श्रोतबाट संकलित सामग्रीको अध्ययन, विश्लेषण गर्न द्वितीयक स्रोतको रूपमा पुस्तकालयीय विधि प्रयोग गरिएको छ। यस अध्ययनमा पुस्तक, पत्रपत्रिका, ऐतिहासिक सामग्रीहरू, लेख रचना, लाप्चा भाषाको व्याकरण, शब्दकोश तथा शोधपत्रहरू अन्य यस अध्ययनसँग सम्बन्धित विषयवस्तु समेटिएका नेपाली तथा लाप्चा भाषाका रूपमा रहेका श्रोत सामग्रीहरू शोधकार्यका श्रोतका रूपमा उपयोग गरिएको छ।

तथ्याङ्क संकलनका साधन (उपकरण)

यस अध्ययन कार्यमा तथ्याङ्क सङ्कलनका साधनका रूपमा अन्तर्वार्ता, प्रश्नावली, प्रत्यक्ष कुराकानी, पुस्तक, पत्रपत्रिका, लेख रचना, ऐतिहासिक सामग्रीहरू (वंशावली, अभिलेख, लाप्चा भाषा साहित्य, लाप्चा लिपि) लाप्चा भाषा व्याकरण, शब्दकोश तथा अन्य शोधपत्रहरू इन्टरनेटलाई प्रयोगमा ल्याइएका छन्।

तथ्याङ्क संकलन विधि

प्रस्तुत अध्ययनका लागि लाप्चा भाषा र नेपाली भाषा बीचको वाक्यगठन प्रक्रियालाई लिङ्ग, वचन, पुरुष, आदर आदिलाई आधार मानी प्रश्नावली विधि, अन्तर्वार्ता विधि, पुस्तकालयीय विधि आदिको प्रयोग गरिएको छ। निर्माण गरिएका प्रश्नहरूलाई स्तरयुक्त, विश्वसनीय र परिष्कृत रूप दिन पूर्वपरीक्षण गरिएको छ। शोध निर्देशक, भाषा विज्ञ आदिको सुझाव र सल्लाहबाट अन्तिम रूप दिइएको छ।

क) पूर्वपरीक्षण र परिमार्जन

प्रस्तुत अध्ययनका लागि निर्माण गरिने सामग्री तथा प्रश्नावलीहरूलाई विश्वसनीय र वैध बनाउनका लागि पूर्वपरीक्षण गरेर मात्र शोधकार्य अगाडि बढाइएको छ।

ख) अन्तिम परीक्षण

प्रस्तुत शोधकार्य उद्देश्य अनुरूप अगाडि बढाउनका लागि लाप्चा मातृभाषीहरूलाई लिङ्ग, वचन, पुरुष, आदर आदिका आधारमा वाक्य रचनासँग सम्बन्धित समस्याहरूलाई वर्गीकरण

गरिएको छ र प्राप्त नतिजालाई प्रस्तुत गरिएको छ। प्राथमिक र द्वितीयक श्रोतबाट संकलित सामग्रीको अध्ययन, प्रशोधन, सम्पादन, संगठन व्यवस्थापन र वर्गीकरण गरी अन्तिम परीक्षण पश्चात शोधकार्य प्रस्तुत गरिएको छ।

तथ्याङ्क विश्लेषण विधि

प्राथमिक तथा द्वितीयक श्रोतबाट प्राप्त तथ्याङ्क वा सामग्रीहरूबाट के कस्ता र कति समस्याहरू फेला परे तिनको वर्गीकरण गरी अध्ययन गरिएको छ। उक्त समस्याहरूको पहिचान गरी कारण पत्ता लगाइएको छ। त्यसका लागि वाक्य रचना / गठन प्रक्रिया अनुसार वर्णनात्मक, विश्लेषणात्मक, तालिकीकरण र तुलनात्मक विधि अवलम्बन गरिएको छ। अन्त्यमा निष्कर्ष निकाली निष्कर्षकै आधारमा सुझावहरू प्रस्तुत गरिएको छ।

अध्याय चार : व्याख्या तथा विश्लेषण

लाप्चा जाति , भाषा र नेपालीभाषाको सामान्य परिचय

लाप्चा जाति : नेपालमा बसोबास गर्ने विभिन्न आदिवासी जनजातिमध्ये लाप्चा पनि एक हो। विशेष गरी पूर्वाञ्चल विकास क्षेत्रको मेची अञ्चल अन्तर्गत इलाम जिल्ला लाप्चाहरूको मुख्य बसोबास क्षेत्र हो साथै भ्वापाको शान्तिनगर र बुधबारे आदि क्षेत्रमा समेत लाप्चाहरूको बसोबास रहेको पाइन्छ। नेपाल बाहिर भारत सिक्किम साथै भुटानमा समेत धेरै सङ्ख्यामा लाप्चाहरूको बसोबास रहेको छ। विशेषगरी परम्परागत कृषि पेशामा आश्रित लाप्चा जातिहरूको आर्थिक, शैक्षिक, प्रशासनिक पहुँच अति न्यून रहेको पाइन्छ। भौगोलिक दृष्टिकोणले छरिएर रहेका र अल्पसङ्ख्यामा रहेकै कारण भाषा, संस्कृति संरक्षण र सम्बर्धनका अभावमा नयाँ पुस्तामा हस्तान्तरण हुन नसक्दा लोपोन्मुख अवस्थातिर धकेलिदैछ / जादैछ। त्यसैगरी इलामका विभिन्न ठाँउहरूको नाम लाप्चा भाषामा रहेको र हाल आएर नगरपालिका निर्माण गर्दा ती विभिन्न ठाँउहरूको नाम समेत विलिन पारिएको / हटाइएको कुरा जातीय उत्थानकालागि गठित रोड सेजुम ठीका अध्यक्ष वीरबहादुर लाप्चा बताउँछन्।

सुन्दर जिल्ला इलाममा बसोबास गर्ने लाप्चा जातिका मानिसहरू मङ्गोलियन समूहमा पर्दछन्। गोरो, गहुँगोरो, पहेलो वर्ण, चिमसा वा साना आँखा र साधारण कदका लाप्चाहरू नम्र, सोफा र शान्त स्वाभावका देखिन्छन्। खास गरी प्रकृतिपूजक लाप्चाहरूले बौद्धधर्मलाई समेत आस्था राखी संस्कार, परम्परा, मूल्यमान्यतालाई अझालेको पाइन्छ। त्यसैगरी खानपानमा नेपाली खाना दाल भात तरकारी नै खाने लाप्चाहरू तरुल, जाँड, रक्सी, मासु अनिवार्य खाद्य वस्तुका रूपमा लिने गर्दछन्। भौगोलिक अवस्थामा बसोबासको स्थिति हेर्ने हो भने दुर्गम गाउँ, भीरपाखा र खोलाका छेउमा रहेको छ।

संरचनागत आधारमा वाक्यगठनको तुलना

संरचनाका आधारमा तिन प्रकारका वाक्य सरल, संयुक्त र मिश्र वाक्य रहेका छन्। नेपाली र लाप्चा भाषामा यी तिनै वाक्यहरूको अलग-अलग तालिकामा तुलना गरिएको छ।

सरल वाक्य

एउटा मात्र उद्देश्य (कर्ता) र विधेय (समापिका क्रियापद) भएको वाक्यलाई सरल वाक्य भनिन्छ ।

तालिका नं. - १

सरल वाक्यहरूको तुलना

नेपाली भाषाका सरल वाक्यहरू	लाज्वा भाषाका सरल वाक्यहरू
क) म भात खान्छु ।	क) गो जो जोसी ।
ख) पेमा स्कूल जान्छे ।	ख) पेमा छ्योली नोड्सी ।
ग) छिरिङ बजार गएर लुगा किन्छ ।	ग) छिरिङ हाट नोडनन् दम ल्योसी / पार्सी ।
घ) सगरमाथा हाम्रो देशको इज्जत हो ।	घ) च्यु क्युसा ल्याड्सा तमजक गो ।

संयुक्त वाक्य

दुई वा दुई भन्दा बढी स्वतन्त्र उपवाक्यलाई निरपेक्ष संयोजक (न, कि, र, चाहे, तर, अनि, पनि, किनभने, त्यसैले, तसर्थ, तापनि, अथवा, या आदि) ले जोडेर बनेका वाक्यलाई संयुक्त वाक्य भनिन्छ ।

तालिका - २

संयुक्त वाक्यहरूको तुलना

नेपाली भाषाका संयुक्त वाक्यहरू	लाप्चा भाषाका संयुक्त वाक्यहरू
क) छिरिङ बजार जान्छ र लुगा किन्छ ।	क) छिरिङ हाट नोङ्सी अन दम ल्योसी / पार्सी ।
ख) इलाम सुन्दर छ र पर्यटक आउँछन् ।	ख) इल्याङ आयुम नियाम अन नुङ थियाम ।
ग) हावा पनि चल्यो पानी पनि पय्यो ।	ग) सकमतगन दियाम सोगन युआम ।
घ) लाप्चा भाषाको लिपि छ तर सबैले जानेका छैनन् ।	घ) रोङ्छ्यो नियाम सेन्ला त्योङनन् मयोनान् ।

मिश्र वाक्य

मुख्य र अधीन उपवाक्य / वाक्यांशलाई सापेक्ष संयोजक (जो- जो, जसले -त्यसले, जब- तब, जसलाई-त्यसलाई, जहाँ-त्यहाँ, जसै-त्यसै, के भने, भनेर, भनी आदि) ले जोडेर बनेको वाक्यलाई मिश्रवाक्य भनिन्छ ।

तालिका नं. -३

मिश्र वाक्यहरूको तुलना

नेपाली भाषाका मिश्र वाक्य	लाप्चा भाषाका मिश्र वाक्य
क) जसले परिश्रम गर्छ उसले नै जित्छ ।	क) तुनन् अत्युम युक जुग्सी उरनन् दो गेसी ।
ख) बुवाले गीत गाउनुभयो भने आमा नाँचनुहुन्छ ।	ख) आवानन् वो मात्होइनन् आमुरे लोकाम ।
ग) श्रीमान्ले भाँडा माभ्न् सघाए भने म विद्यालय चाडै जान्छु ।	ग) लि अबोनन् मुलुब्लोड फिस्योड त्योलहोइनन् गो छ्योली च्योड्ला नोड्सी ।
घ) जसले मह काट्छ, उसले हात चाट्छ ।	घ) तुनन् हुथु दुद्सी, उरेनन् अको लोक्सी ।

अर्थगत आधारमा वाक्य

वाक्य तुलनाका आधारहरूमा वाक्यको अर्थगत तहमा सामान्यार्थक, प्रश्नार्थक, आश्चर्यवोधक, विध्यर्थक, सम्भावनार्थक र सङ्केतार्थक रहेका छन् ।

तालिका नं - ४

अर्थगत आधारमा वाक्यगठनको तुलना

अर्थगत आधार वाक्य	नेपाली भाषाका वाक्य	लाप्चा भाषाका वाक्य
सामान्यार्थक वाक्य	क) पासाड बजार जान्छ । ख) तारा पानी पिउँछे ।	क) पासाड हाट नोड्सी । ख) तारा उड् थोड्सी ।
प्रश्नार्थक वाक्य	क) पासाड बजार जान्छ ? ख) तारा पानी पिउँछे ?	क) पासाड हाट नोड्सी ? ख) तारा उड् थोड्सी ?
आश्चर्यबोधक वाक्य	क) पासाड बजार जान्छ ! ख) तारा पानी पिउँछे !	क) पासाड हाट नोड्सी ! ख) तारा उड् थोड्सी !
विध्यर्थक वाक्य	क) पासाड बजार जा । ख) तारा पानी पिई ।	क) पासाड हाट नोड् । ख) तारा उड् थोड् ।
सम्भावनार्थक वाक्य	क) पासाड बजार जाला । ख) तारा पानी पिउँछे होला ।	क) पासाड हाट नोड्पो । ख) तारा उड् थोड्पो ।
संकेतार्थक वाक्य	क) भ्याए पासाड बजार जान्छ । ख) तिर्खा लागे तारा पानी पिउँछे ।	क) पासाड लुङ्गोड्न् हाट नोड्सी । ख) उड्गोड्न् तारा उड् थोड्सी ।

वाक्य संरचनाका आधारमा सरल, संयुक्त र मिश्र गरेर तिनै प्रकार माथि उल्लेख गरिएको छ । सरल वाक्यलाई मिश्र वाक्य बनाउँदा सापेक्ष संयोजनको प्रयोग भएको छ भने लाप्चा भाषाका वाक्यमा लाप्चा भाषा कै संयोजक प्रयोग भएको छ । नेपालीको संयुक्त वाक्यमा र, पनि, तर संयोजकको स्थानमा क्रमस : अन, गन, सेन्ला शब्द आएका छन् । मिश्र वाक्यमा पनि नेपाली भाषाका भने, नै को ठाउँमा लाप्चा भाषामा क्रमश होइनन् र हो को प्रयोग भएको छ । नेपालीको 'ले' विभक्तिको ठाउँमा 'नन्' को प्रयोग भएको पाइन्छ । नेपाली भाषाको क्रियापदहरू खान्छु , जान्छे , किन्छ , पच्यो , गर्छ, जिन्छ, पिउँछे, आदिका स्थानमा जोसी, नोड्सी, पार्सी यु-युआम, जुगसी, गेसी, थोड्सीको प्रयोग भएको छ । यसलाई अध्ययन गर्दा 'छ' को स्थान 'सी' को प्रयोग भएको पाइन्छ । अर्थगत आधारमा सामान्यार्थक, प्रश्नार्थक, आश्चर्यबोधक वाक्यमा नेपाली भाषामा र लाप्चा भाषामा एकरूपता देखिन्छ दुवै भाषामा चिन्हको प्रयोग मात्र भएको पाइन्छ । वाक्यहरू उस्तै रहेका छन् । विध्यर्थक वाक्यमा 'जा' को स्थानमा 'नोड्' र पिईको ठाउँमा थोड् को प्रयोग भएका छन् । नेपाली भाषाका सम्भावनार्थक वाक्य जाला र पिउँछे होलाको ठाउँमा क्रमश : नोड्पो र थोड्पो भएर आएका छन् नेपाली भाषाका संकेतार्थक वाक्यमा रहेको भ्याए र तिर्खा लागेको स्थानमा लाप्चा भाषाको क्रमस : लुङ्गोइन र उड्ङ्गोइन प्रयोग भएका छन् ।

व्याकरणिक कोटिका आधारमा वाक्यगठनको तुलना

लिङ्ग

भाले र पोथी वा निर्जीव जातिको बोध गराउने व्याकरणिक कोटिलाई लिङ्ग भनिन्छ ।

तालिका नं - ५

लिङ्गगत तुलना (पुलिङ्ग)

नेपाली भाषाका वाक्य	लाप्चा भाषाका वाक्य
पुलिङ्ग	पुलिङ्ग
क) बुवा बजार जानुभयो ।	क) आवो हाट नोड्आमबु ।
ख) भाइ स्कूल गयो ।	ख) इड् छ्योली नुन ।
ग) पासाड ज्ञानी छ ।	ग) पासाड आच्युम नियाम ।
घ) दाजु आए ।	घ) आनम दियाम ।

तालिका नं - ६

लिङ्गगत तुलना (स्त्रीलिङ्ग)

नेपाली भाषाका वाक्य	लाप्चा भाषाका वाक्य
स्त्रीलिङ्ग	स्त्रीलिङ्ग
क) आमा बजार जानुभयो ।	क) आमु हाट नोड्आमबु ।
ख) बहिनी स्कूल गई ।	ख) इड् छ्योली नुन ।
ग) प्रेमिit ज्ञानी छे ।	ग) प्रेमिit आच्युम नियाम ।
घ) दिदी आइन् ।	घ) आनोम दियाम ।

नेपाली भाषामा बुवा, आमा, बाबा, मुमा फरक फरक भने भै लाप्चा भाषामा पनि याब, आबा, आबो युम आमो आमु गरेर बोलाइको स्थानगत भिन्नता रहेको पाइयो । भाइ र बहिनी दुई फरक शब्दलाई लाप्चा भाषामा एउटै इड् शब्द प्रयोग भएको छ । नेपाली भाषामा कर्ताअनुसारको क्रियापदमा परिवर्तन हुन्छ भने लाप्चा भाषामा कर्ता पुलिङ्ग वा स्त्रीलिङ्ग जे भएपनि क्रियापदमा परिवर्तन भएको पाइएन । नेपालीको समापिका क्रिया छ-छे , गयो-गई, आए-आइन् जस्ता शब्दले लिङ्गगत भेद देखाउँछ भने लाप्चा भाषामा नुन- नुन, नियाम-नियाय, दियाम-दियाम क्रिया दुवै लिङ्गमा प्रयोग भएको छ । यसबाट के स्पष्ट हुन्छ भने लाप्चा भाषामा कर्ता फरक भएपनि क्रियापदमा फरकपन नरहेको स्पष्ट हुन्छ । लाप्चा भाषाको प्रयोगमा पुलिङ्गी र स्त्रीलिङ्गी क्रिया समान रहेको पाइयो ।

वचन

वचनले सङ्ख्यालाई जनाउँछ । नेपाली भाषामा वचन दुई प्रकारका रहेका छन् - एकवचन र बहुवचन । एक वा अनेक छुट्याउने शब्दको नाम वचन हो । (पराजुली, २०६०:८२) ।

तालिका नं. ७

बचनको तुलना (एकवचन)

नेपाली भाषाका वाक्य	लाप्चा भाषाका वाक्य
एकवचन	एकवचन
क) म भात खान्छु ।	क) गो जो जोसी ।
ख) तिमी स्कूल जान्छौ ।	ख) आयु छयोली नोड्सु ।
ग) ऊ नाँच्छ ।	ग) उरेहु लोकसु ।
घ) तपाई हाँसुनुहुन्छ ।	घ) रेन थेननोड्सी ।

तालिका नं - ८

बचनको तुलना (बहुवचन)

नेपाली भाषाका वाक्य	लाप्चा भाषाका वाक्य
बहुवचन	बहुवचन
क) हामी भात खान्छौं ।	क) कयु जो जोसी ।
ख) तिमीहरू स्कूल जान्छौं	ख) आयुसोड् छयोली नोड्सु ।
ग) उनीहरू नाच्छन् ।	ग) हायुसोड् लोकसु ।
घ) तपाईंहरू नाचनुहुन्छ ।	घ) रेनसोङ्ग थेननोड्सी ।

नेपाली भाषाको एकवचन 'म' बाट 'हामी' हुँदा लाप्चा भाषाको 'गो' बाट 'कयु' भएको छ। नेपालीको तिमीबाट तिमीहरू हुँदा लाप्चा भाषाको 'आयु' बाट आयुसोड भएको छ। नेपाली ऊ बाट उनीहरू हुँदा लाप्चा भाषाको उरेहुबाट उरेसोड भएको छ। एक वचनमा म शब्दबाट शब्द नै परिवर्तन भएर हामी भए जस्तै तिमीबाट तिमीहरू भए जस्तै लाप्चा भाषामा पनि 'गो' बाट 'कयु' र आयुबाट आयुसोड भएको छ। नेपाली भाषामा एकवचनलाई बहुवचन बनाउँदा 'हरू' प्रयोग गरे जस्तै लाप्चा भाषामा पनि एकवचनबाट बहुवचन बनाउँदा सोडको प्रयोग भएको पाइन्छ। यस अर्थमा नेपाली र लाप्चा भाषाको प्रकृति समान देखिन्छ। तर क्रियामा भने नेपाली भाषामा एक वचनको क्रिया खान्छुको सट्टामा बहुवचनमा खान्छौ हुन्छ भने लाप्चा भाषामा एकवचन र बहुवचनको क्रियामा जोसी-जोसी हुन्छ। कर्ता एकवचन र बहुवचनमा फरक शब्द प्रयोग भएपनि क्रियापद एउटै शब्द प्रयोग भएको पाइन्छ। एकवचन र बहुवचन कर्ता अनुसार दुवैमा क्रिया समान पाइयो।

पुरुष

पुरुषले कथनका सन्दर्भमा संलग्न भएका सहभागीहरूको प्रकृतिलाई जनाउँछ। यो विशेषतः : सर्वनामसँग सम्बन्धित हुन्छ। (अधिकारी २०६२ : ८८) पुरुष प्रथम, द्वितीय र तृतीय गरी तिन प्रकारका हुन्छन्।

तालिका नं. ९

पुरुष	नेपाली भाषा		लाप्चा भाषा	
	एकवचन	बहुवचन	एकवचन	बहुवचन
प्रथम पुरुष	म बजार जान्छु । म गीत गाउँछु । म भात खान्छु । म खेल्छु ।	हामी बजार जान्छौं । हामी गीत गाउँछौं । हामी भात खान्छौं । हामी खेल्छौं ।	गो हाट नोड्सी । गो बोमात्सी / बमथेड्सी । गो जो जोसी । गो ब्लोड्सी /ल्याम्सी ।	कयु हाट नोड्सी । कयु बोमात्सी / बमथेड्सी । कयु जो जोसी । कयु ब्लोड्सी /ल्याम्सी ।
द्वितीय पुरुष	तँ बजार जान्छस् । तँ गीत गाउँछस् । तँ भाग खान्छस् । तँ खेल्छस् ।	तिमीहरू बजार जान्छौं । तिमीहरू गीत गाउँछौं । तिमीहरू भात खान्छौं । तिमीहरू खेल्छौं ।	हो हाट नोड्सी । हो बोमात्सी /बमथेड्सी । हो जो जोसी । हो ब्लोड्सी / ल्याम्सी ।	आयुसोड हाट नोड्सी । आयुसोड बोमात्सी / बमथेड्सी । आयुसोड जो जोसी । आयुसोड ब्लोड्पी / ल्याम्सी ।
तृतीय पुरुष	यो बजार जान्छ । ऊ गीत गाउँछ । त्यो भात खान्छ । ऊ खेल्छ ।	यिनीहरू बजार जान्छन् । उनीहरू गीत गाउँछन् । तिनीहरू भात खान्छन् । उनीहरू खेल्छन् ।	आरे हाट नोड्सी । हु बोमात्सी / बमथेड्सी । ओरे जो जोसी । हु ब्लोड्सी / ल्याम्सी ।	आरेसोड हाट नोड्सी । ओरेसोड बोमात्सी / बमथेड्सी । हुथुसोड जो जोसी । ओरेसोड ब्लोड्सी ल्याम्सी ।

पुरुषको तुलना

नेपाली भाषामा प्रथम, द्वितीय र तृतीय गरी तिन भागमा वर्गीकरण गरिएको छ । नेपाली भाषामा रहेको प्रथम पुरुष म, हामीको स्थानमा लाप्चा भाषामा क्रमश गो र कयु आएका छन् । तर कर्तामा नेपालीमा जस्तै फरक देखिए पनि लाप्चा भाषाको क्रियापद एउटै प्रयोग भएको पाइन्छ । त्यस्तै नेपाली भाषाको द्वितीय पुरुषमा तँ, तिमीहरू को स्थानमा लाप्चा भाषामा हो र आयुसोड भएर आएको छ । नेपाली भाषामा कर्ता अनुसार क्रियापदमा परिवर्तन आएपनि लाप्चा भाषाको क्रियापद कर्ता अनुसार फरक नरहेको एउटै रहेको पाइयो । नेपाली भाषामा रहेको तृतीय पुरुष यो , ऊ, त्यो, यिनीहरू, उनीहरू, उनीहरू, तिनीहरूको स्थानमा लाप्चा भाषाको आरे, हु, ओरे, आरेसोड, ओरेसोड, हुथुसोड, प्रयोग भएका छन् भने क्रियापद नेपाली भाषामा नेपाली भाषामा भै फरक नरहेको

अवस्था छ । नेपाली भाषाको बहुवचन बनाउने शब्द 'हरू' लाप्चा भाषामा मानिस मात्रमा 'सोड्' भएर प्रयोग हुने र जनावर , वस्तु र पन्छीमा पोड्को प्रयोग हुने गरेको पाइयो ।

आदर

नेपाली भाषामा सामाजिक स्तरको बोध गराउने व्याकरणात्मक कोटिलाई आदर भनिन्छ । आदरहरू निम्नआदर, मध्यम आदर, उच्चआदर र अति उच्च आदर रहेका छन् । “शिष्टता वा सम्मानका तहहरू जनाउन प्रयोग गरिने वाक्यीय अथवा रूप प्रक्रियात्मक भिन्नतालाई आदरार्थी भनिन्छ ।” (शर्मा २०५८: २१३)

तालिका नं. - १०

आदरको तुलना

आदर	नेपाली भाषाका वाक्य	लाप्चा भाषाका वाक्य
निम्न	तँ बजार जान्छस् ।	हो हाट नोडसी ।
मध्यम	तिमी बजार जान्छौ ।	आयु हाट नोड्सी ।
उच्च	तपाईं बजार जानुहुन्छ ।	आयु हाट नोडसी ।
अति उच्च	हजुर बजार जानुहुन्छ ।	रेन्/ रेन्यु हाट च्योन्सी ।

नेपाली भाषामा जून प्रकारको आदर सम्बन्धी धेरै शब्दहरूको प्रयोग हुन्छ । त्यसरी लाप्चा भाषामा भएको पाइँदैन । नेपाली भाषा तँ, तिमी, तपाईं, हजुर जस्ता आदरार्थी शब्दको सट्टामा लाप्चा भाषामा हो, आयु, रेनको प्रयोग मात्र भएको पाइन्छ । त्यस्तै नेपाली भाषाको आदरार्थी कर्तासँग आदरार्थी क्रिया कै प्रयोग भएको पाइन्छ । तर लाप्चा भाषामा एउटै क्रियाको प्रयोग भएको पाइन्छ । लाप्चा भाषाको रेन / रेन्यु शब्द वृद्धवृद्धा गन्यमान्य मान्छेलाई मात्र प्रयोग गरिन्छ ।

नेपाली भाषा र लाप्चा भाषामा रहेका समानता र भिन्नता

नेपाली भाषाको कर्ता अनुसार लाप्चा भाषामा पनि कर्ताहरू रहेका छन् । तर नेपाली भाषामा कर्ता परिवर्तन हुँदा क्रिया पनि परिवर्तन हुन्छ । तर लाप्चा भाषामा कर्ता सगैँ क्रिया परिवर्तन भएको पाइएन । धेरै कर्तासँग एउटै क्रिया जोडिएर आएको पाइयो । त्यसै गरी नेपाली भाषाको संयोजक र : पनि, तर ,भने आदि शब्दको स्थानमा लाप्चा भाषाको 'अन' गन, सेन्ला को प्रयोग हुनुले लाप्चा भाषामा पनि संयोजक रहेको स्पष्ट हुन्छ । नेपाली भाषामा रहेको बहुवचन जनाउने शब्द 'हरू' को सट्टा लाप्चा भाषामा 'सोड' र पोड रहेका छन् । नेपालीको 'ले' को ठाँउमा 'नन्' को प्रयोग लाप्चा भाषामा गरिन्छ । यसरी हेर्दा नेपाली र लाप्चा भाषामा समानता देखिन्छ ।

अर्थगत आधारमा रहेका नेपाली भाषाका वाक्यहरू सामान्यार्थक, प्रश्नार्थक, आश्चर्यबोधक वाक्यमा एउटै वाक्य चिन्हमा मात्र फरक भएको छ भने लाप्चा भाषामा पनि त्यही क्रम दोहोरिएको छ । त्यसै गरी नेपाली भाषाको विध्यर्थक, सम्भावनार्थक र संकेतार्थक वाक्यमा वाक्य नै परिवर्तन भएको छ भने लाप्चा भाषामा समेत वाक्य परिवर्तन भएकोले यहाँ समानता पाउन सकिन्छ ।

वाक्य तत्वहरू लिङ्गका आधारमा तुलना गर्दा नेपाली भाषाको कर्ताहरू बुवा, आमा, भाइ, बहिनी,दिदी आदिको स्थान आबो, आमु, इड ,आनम, आनोम आएको देखिन्छ । तर लाप्चा भाषामा इडले नै भाइ- बहिनीलाई त्यस्तै नाति -नातिनीलाई कप्जोडले संबोधन गरेको पाइन्छ भने कर्ता अनुसारको क्रिया परिवर्तन पनि नभएकाले नेपाली र लाप्चा भाषामा पूर्ण रूपमा भिन्नता भेटिन्छ । क्रियाको प्रयोगमा लाप्चा भाषा अंग्रेजीको नजिक देखिन्छ ।

वचनका आधारमा एक वचन, बहुवचन म,तिमी, ऊ ,हामी, तिमीहरू , तपाईंहरू जस्ता कर्ताका सट्टामा लाप्चा भाषाको गो, हो, उरे, कयु, आयुसोड, उरेसोड को प्रयोग भएको छ । तर क्रियामा एक वचन र बहुवचनमा पनि नेपाली जस्तो खान्छु, खान्छौ को सट्टामा लाप्चा भाषामा जोसी कै प्रयोग भएको पाइन्छ । नेपाली भाषा र लाप्चा भाषाका बीचमा पुरुषको तुलना गर्दा पनि प्रथम, द्वितीय, तृतीय पुरुषमा रहेका नेपालीका कर्ता म, तँ, यो, ऊ , त्यो को स्थानमा गो, हो, आरे, ओरे को प्रयोग भएको पाइन्छ । तर क्रियामा भने नेपाली भै परिवर्तन नभई तिनवटै पुरुषमा एउटै क्रियाको प्रयोग भएको पाइन्छ । त्यसैले नेपाली भाषा र लाप्चा भाषामा धेरै भिन्नता पाइन्छ ।

नेपाली भाषा र लाप्चा भाषामा आदरार्थी वाक्यको तुलना गर्दा नेपाली भाषामा रहेका तँ, तिमी, तपाईं, हजुर जस्ता शब्दको स्थानमा लाप्चा भाषामा हो, आयु, रेन जस्ता थोरै आदरार्थी शब्द मात्र पाइन्छन् । नेपाली भाषामा जति धेरै आदरार्थी शब्द रहेका छन्, लाप्चा भाषामा पाइँदैन । त्यस्तै नेपालीमा आदरार्थी कर्ता अनुसार क्रियामा परिवर्तन हुने गर्दछ भने लाप्चा भाषामा परिवर्तन भएको पाइँदैन । यसबाट के स्पष्ट हुन्छ भने लाप्चा भाषा र नेपाली भाषाको लिपि, व्यञ्जन, स्वर वर्ण, बाह्रखरीमा पूर्ण रूपमा भिन्नता पाइन्छ भने कर्ता, वाक्य तत्वमा केही समानता देखिए पनि धेरै भिन्नता पाउन सकिन्छ । कर्ता अनुसारको क्रिया प्रयोगमा त भन्ने असमानता देखिन्छ ।

अध्याय पाँच : सारांश, निष्कर्ष, उपयोगिता तथा सुभाव

सारांश

यस शोधपत्रको उद्देश्य लाप्चा र नेपाली भाषाको वाक्यगठन व्यवस्थाको परिचय दिनु, दुई भाषाका वाक्यहरू बीच संरचना र वाक्य तहमा तुलना गर्नु र वाक्य गठन प्रक्रियामा समानता र भिन्नता पत्ता लगाउनु रहेको छ। वाक्य तुलनामा वाक्यका प्रकारहरू संरचनाको आधार र अर्थको आधारमा तुलना गरिएको छ। व्यतिरेकी विश्लेषणको प्रक्रियाद्वारा वाक्यलाई वाक्य तत्वहरू व्याकरणात्मक कोटि-लिङ्ग, वचन, पुरुष, आदरको तुलनामा अध्ययन सीमित रहेको छ।

शोधपत्र पाँच अध्यायमा विभक्त गरिएको छ। अध्याय दुईमा पूर्वकार्यको सैद्धान्तिक अवधारणा, अध्ययनमा पूर्वकार्यको उपयोगिता र सैद्धान्तिक ढाँचा राखिएको छ। पूर्वकार्यको समीक्षा गर्ने काममा छ, जना महानुभावहरूको सृजनालाई अध्ययन समीक्षा गरिएको छ। शोधपत्र कसरी तयार गर्ने भन्ने कुराहरू सैद्धान्तिक ढाँचामा उल्लेख गरिएको छ। अध्याय तिनमा अध्ययन विधि, नमूना छनोट विधि तथा विश्लेषण विधि राखिएको छ। अध्याय चारमा व्यतिरेकी विश्लेषण अनुसार वाक्यका संरचनागत र अर्थगत आधारमा र वाक्यतत्वहरू लिङ्ग वचन, पुरुष, आदरका आधारमा नेपाली भाषा र लाप्चा भाषाको तुलना, व्याख्या, विश्लेषण, समानता, भिन्नता प्रस्तुत गरिएको छ। वाक्यमा प्रयुक्त कर्ता र क्रिया बीचमा रहेको सम्बन्ध दुबै भाषामा के-कस्तो रहेको छ भनेर तुलना गर्ने काम गरिएको छ। पाँचौ अध्याय अन्तर्गत सारांश, निष्कर्ष, उपयोगिता तथा सुभावहरू नीतिगत तह, कार्यान्वयन तह, भावी अनुसन्धान तहका लागि छुट्टाछुट्टै समेटिएका छन्। अन्त्यमा सन्दर्भ सूची र परिशिष्ट उल्लेख भएको छ।

निष्कर्ष

भाषा मानवीय इच्छा, आकांक्षा, विचार विनिमय गर्ने साधन हो। भाषाले मानव-मानव बीचमा संचारको भूमिका निर्वाह गर्दछ। भाषा भन्नाले बोध र अभिव्यक्तिलाई प्रकट गर्ने, लेख्य र कथ्य रूपलाई जनाउँछ। लेख्य भाषा भन्नासाथ लिपि, वर्ण, अक्षर आदिको प्रसङ्ग अनिवार्य आउँछ। भाषा मानवीय आवश्यकता हो। उच्च विचार, भावना आदि अभिव्यक्ति र बोधका लागि भाषा सिक्नु अनिवार्य हुन्छ। यसै आवश्यकता पूर्तिको लागि भाषा शिक्षणको परम्परा सुरु भएको हो। भाषालाई कसरी प्रभावकारी र व्यवस्थित रूपले

शिक्षण गर्न सकिन्छ, भन्ने बारे अनेकौं चिन्तन, मनन् र प्रयोगहरू भएका छन् भाषा शिक्षण र भाषा संरक्षणमा मानवीय भाषा सिकाइ प्रक्रिया अध्ययनको ज्यादै ठूलो महत्व रहेको छ। भाषा आर्जनका निमित्त प्रयत्न र परिश्रमको आवश्यकता पर्दछ। भाषा सामाजिक सम्पर्कको प्रभावशाली माध्यम हो। त्यसैले विश्वमा अस्तित्वमा रहेका भाषाहरूको उच्च प्रयोग हुनु, संरक्षण र सम्वर्धन गर्नु आजको आवश्यकता भएको छ।

यस शोधपत्रको शीर्षक *लाप्चा र नेपाली भाषाको वाक्यगठनको तुलना* रहको छ। नेपाली भाषा भारोपेली भाषा परिवार अन्तर्गत पर्दछ, भने लाप्चा भाषा भोट बर्मेली भाषा परिवारमा पर्दछ। नेपाली भाषा संस्कृत भाषाको उपज हो भने लाप्चा भाषा लाप्चा जातिले बोल्ने छुट्टै भाषा हो। यस भाषाको आफ्नै लिपि तथा वर्ण व्यवस्था रहेको छ। तर नेपालमा लाप्चा जातिनै लोपोन्मुख अवस्थामा पुगेको कारण संरक्षणको अभावमा, अन्य भाषाको प्रभाव र युवापुस्तामा छाएको आधुनिकीकरणको प्रभावले लाप्चा भाषा लोप हुने अवस्थामा पुगेको देखिन्छ। भने शब्दकोश र व्याकरण व्यवस्थाको छुट्टै पुस्तक प्रकाशित नभएकाले अध्ययन अनुसन्धानलाई मूर्त रूप दिन कठिन भएको छ। लाप्चा जातिको बारेमा सीमित रूपमा प्रकाशित पुस्तक, पुस्तिका, लेखका आधारमा र प्रत्यक्ष लाप्चा जातिका व्यक्तिसँग सम्पर्क, कुराकानी, छलफलको माध्यमबाट अध्ययन अनुसन्धान गर्न अनुसन्धेयताहरू बाध्य छन्। नेपाली भाषासँग लाप्चा भाषाको पदसङ्गति र वाक्य गठन प्रक्रियामा थोरै समानता रहेपनि धेरै भिन्नता रहेको पाइयो। नेपालीमा खान्छु, जान्छु, खेल्छु, गाउँछु, जस्ता क्रियापदको अन्त्यमा 'छु' वर्ण प्रयुक्त हुन्छ भने लाप्चा भाषामा जोसी, नोड्सी, ल्याम्सी, वमथेड्सी मा 'सी' वर्ण आएको छ। नेपाली भाषामा आएका संयोजक र, पनि, तर का स्थानमा लाप्चा भाषामा अन गन, सेन्ला प्रयोग भएका छन्। नेपालीको 'हरू' बहुवचन बताउन व्यक्ति र वस्तुमा प्रयोग हुन्छ भने लाप्चा भाषामा व्यक्ति धेरै जना बताउन सोड र वस्तु जनावर, पन्छी धेरै बुझाउन 'पोड' को प्रयोग हुन्छ। नेपाली भाषामा कर्ता अनुसार क्रिया परिवर्तन हुन्छ भने लाप्चा भाषामा कर्ता जुनसुकै भएपनि क्रिया परिवर्तन भएको पाइएन। जस्तै - नेपाली कर्ता लिङ्ग अनुसार क्रिया परिवर्तन हुन्छ। पुलिङ्गी कर्तामा पुलिङ्गी क्रियाको प्रयोग हुन्छ भने स्त्रीलिङ्गी कर्तामा स्त्रीलिङ्गी क्रियाको प्रयोग हुन्छ। तर लाप्चा भाषामा पुलिङ्गी र स्त्रीलिङ्गी कर्तामा एउटै क्रियापदको प्रयोग भएको पाइन्छ भने भाइ-बहिनी र नाति-नातिनीलाई क्रमश इड र कज्जोड एउटै शब्दले सम्बोधन गरिएको पाइन्छ। यसबाट के स्पष्ट हुन्छ

भने लिङ्गगत भेद नरहेको बुझिन्छ । त्यस्तै नेपाली भाषामा एकवचन र बहुवचनको कर्ता अनुसार क्रिया परिवर्तन हुने गर्दछ । तर लाप्चा भाषामा कर्ता एकवचन र बहुवचन भएपनि क्रिया एउटै प्रयोग भएको पाइन्छ । त्यसैगरी नेपाली भाषामा प्रथम पुरुष, द्वितीय र तृतीय पुरुषमा एकवचन र बहुवचन कर्ता भए जस्तै लाप्चा भाषामा पनि समान कर्ताहरू रहेको भेटियो तर नेपाली भाषामा कर्ता परिवर्तन संगै क्रिया परिवर्तन भए जस्तो लाप्चा भाषामा भएको पाइएन । त्यस्तै नेपाली भाषामा जति आदरार्थी वाक्यहरू रहेका छन्, लाप्चा भाषामा कम रहेको पाइयो ।

यस प्रकार के भन्न सकिन्छ भने लाप्चा भाषामा नेपाली भाषाको प्रभाव र केही यी दुईमा समानता पाइए पनि लाप्चा भाषा छुटै मौलिक रहेको पाइयो । लाप्चा भाषामा रहेको यस्तै विशेषता शिक्षण सिकाइमा अथवा नेपाली भाषा सिकाइमा लाप्चा मातृभाषी विद्यार्थीहरूले लिङ्गगत, वचनगत, आदरगत र पुरुषगत वाक्य निर्माण, बोलाइ, लेखाइमा प्रशस्त त्रुटि गर्ने गरेको निष्कर्ष निकाल्न सकिन्छ ।

उपयोगिता

भाषा भनेको राष्ट्रको सांस्कृतिक सम्पदा हो । राष्ट्रमा रहेका कुनै पनि भाषा, धर्म, जाति, संस्कृतिको जर्गेना, संरक्षण र सम्बर्धन गर्नु अनिवार्य हुन्छ । संसारमा हरेक कुराको विकास र लोप हुने क्रम निरन्तर चलिरहेको हुन्छ । जसमा लोप उन्मुख अवस्थामा पुगेका जाति, भाषा, धर्म, संस्कृतिको वैज्ञानिक तवरले खोज तथा अध्ययन अनुसन्धान हुन सकेमा मात्र भावी पिँढीमा हस्तान्तरण हुदै जान्छ । यसमा सम्बन्धित पक्ष र सरोकारवाला सम्पूर्ण जिम्मेवार हुनुपर्दछ । जाति, भाषा, धर्म, संस्कृतिको समय सापेक्ष प्रयोग गर्नु, परिमार्जन गर्नुनै संरक्षण गर्नु हो । लाप्चा भाषाका भावी अध्येयताहरूलाई यससँग सम्बन्धित पक्षमा जानकारी लिन, खोजी गर्न, तुलना गर्नमा यस अध्ययनले विशेष सहयोग गर्दछ । पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक निर्माण गर्न तथा शिक्षण सिकाइ कार्यकलाप सञ्चालनमा यो अध्ययन उपयोगी हुनसक्छ । लाप्चा तथा नेपाली मातृभाषी साथै अन्य मातृभाषी शिक्षार्थीलाई अन्य कुनै पनि भाषासँग नेपाली भाषाको तुलना गर्न यो अध्ययनले महत्व राख्दछ साथै व्याख्या एवम् विश्लेषण गर्नमा सहयोग पुऱ्याउनेछ । सम्बन्धित पक्षलाई भाषा, लिपि संरक्षण र सम्बर्धन गर्न सुझाव प्रस्तुत गरिएको छ । भाषा संरक्षणमा टेवा पुग्ने छ भने स्तरीय नेपाली भाषा सिक्ने दोस्रो भाषी सिकारुलाई शिक्षण सिकाइ

क्रियाकलापमा र सक्रिय सहभागिता गराउन शिक्षकलाई प्रोत्साहन गर्ने विश्वास लिइएको छ ।

सुभाव नीति निर्माण तह

प्रस्तुत शोध अध्ययनको उद्देश्य अनुरूप नेपाली र लाप्चा भाषाका वाक्यगठनको तुलना सम्बन्धी अध्ययनबाट नीति निर्माण तहमा निम्नलिखित सुभावहरू प्रस्तुत गरिएको छ ।

नेपाली भाषा नेपालको राष्ट्रभाषा, सरकारी कामकाजको भाषा, सञ्चार , शिक्षा र प्रसारणको भाषा भएकोले यसको स्तरीय प्रयोग हुन जरुरी छ । यसको मौलिकपन विगाने काम गर्नु हुदैन । नेपालीको मौलिकपन कायम गर्नुपर्दछ भने प्रयोग गर्दा ध्यान दिनुपर्दछ । भाषालाई विगानुहुदैन । अन्य भाषाको मिसावट गर्नु हुदैन । त्यसै गरी अन्य भाषा राष्ट्र भाषा भएकाले, राष्ट्रको संस्कृति, सम्पत्ति भएकाले यसको संरक्षण र सम्बर्धनमा राष्ट्रको उचित ध्यान पुगनुपर्दछ । लाप्चा भाषा त भनै लोपोन्मुख अवस्थामा पुगीसकेकाले यसको संरक्षणमा राष्ट्रले चाँडो आवश्यक संरक्षणको कदम चाल्न आवश्यक छ ।

- नेपाली भाषाको आफुनै मौलिकता रहेकाले यसको मौलिकपन कायम राख्नुपर्छ ।
- भाषामा आधुनिकीकरणको नाममा भाषालाई विगानु हुदैन ।
- नेपाली भाषामा वर्णविन्यास, ह्रस्व, दीर्घको प्रयोगमा भएको परिवर्तन दुई धारमा विभक्त पार्नुहुदैन ।
- नेपाली भाषा राष्ट्रभाषा, सरकारी कामकाजको भाषा, सूचना सञ्चार प्रसारणको भाषा, शिक्षाको माध्यम भाषा भएकाले यसको स्तरीयतालाई ख्याल राखी पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक, अन्य शैक्षिक सामग्री निर्माण गर्दा नेपाली विषय विशेषज्ञलाई मान्यता दिइनुपर्दछ ।
- नेपाली भाषाको शुद्ध प्रयोग र एकरूपता ल्याउन आवश्यक देखिन्छ ।
- लाप्चा भाषा लोपोन्मुख अवस्थामा पुगेको नेपालको एउटा सम्पत्ति भएकाले यसको संरक्षणमा राष्ट्रले नै कदम चाल्नु जरुरी छ ।
- लाप्चा भाषाको छुट्टै लिपि भएपनि लोपहुने अवस्थामा पुगेकाले यसको विकासक्रमका बारेमा वैज्ञानिक अध्ययन अनुसन्धान र संरक्षण हुनु पर्दछ ।

- लाप्चा भाषाको छुट्टै कुनै शब्दकोश र व्याकरण व्यवस्थाको बारेमा पुस्तकहरू निर्माण / प्रकाशित नभएकाले राष्ट्रले यसमा लगानी गर्नु आवश्यक देखिन्छ ।
- लाप्चा भाषाको लिपि र साहित्य प्रचार -प्रसारमा जोड दिनु पर्दछ ।
- विद्यालयमा औपचारिक रूपमा लाप्चा भाषा पठनपाठानका लागि पाठ्यपुस्तक निर्माण हुनुपर्दछ ।
- लाप्चा जाति ,धर्म, संस्कृति, भाषाको उत्थान र विकासमा राज्यले नै दायित्व बहन गर्न सक्नुपर्दछ ।
- लोपोन्मुख भाषालाई बचाइ राख्न तथा जीवित राख्न राज्यले नै भाषा संरक्षण र सम्बर्धनमा जोड दिनुपर्दछ ।
- संविधानमा रहेको भाषा संस्कृति सम्बन्धी व्यवस्था कार्यन्वयन हुनुपर्दछ ।

कार्यान्वयन (अभ्यास) तह

प्रस्तुत शोधपत्रको उद्देश्य अनुरूप नेपाली र लाप्चा भाषाको वाक्यगठनको तुलना सम्बन्धी अध्ययनबाट कार्यान्वयन (अभ्यास) तहमा निम्नलिखित सुझावहरू प्रस्तुत गरिएको छ । नीति निर्माण तहमा जे सुकै लेखिए पनि अभ्यास तहमा कार्यान्वयन भएन भने त्यो योजना सफल हुन सक्दैन । त्यसैले भाषाको प्रयोग क्षेत्र भनेको अभ्यास तह वा कार्यन्वयन तह भएकाले यसको भूमिका महत्वपूर्ण रहन्छ । अभ्यास तहमा भाषाको प्रयोग, उत्थान र विकासले भाषाको जर्गेना गर्दछ । भाषालाई जीवित र स्तरीयता प्रदान गर्न बारम्बार अभ्यासको आवश्यकता पर्दछ ।

- नेपाली भाषा प्रयोग गर्दा स्तरीयतालाई ध्यान दिनुपर्दछ ।
- नेपाली भाषाको प्रयोग गर्दा बोलाइ तथा लेखाइमा अन्य भाषालाई मिसाउनु हुदैन ।
- नेपाली भाषालाई जसरी बोले, लेखे पनि हुन्छ नेपाली भाषा सजिलो छ भन्ने मानसिकता हटाउनु पर्दछ ।
- नेपाली भाषा शिक्षण गर्ने, गारउने कार्यमा यो सजिलो विषय हो जसले पनि अध्यापन गराउन सक्छ । तालिम अप्राप्त र अन्य विषयका शिक्षकलाई दिने

विद्यार्थीहरू सजिलै पास भइहाल्छन् नि भन्ने जस्ता नकारात्मक धारणा हटाउनुपर्दछ ।

- भाषा सीपमूलक विषय भएकाले स्तरीय नेपाली भाषा शिक्षण र विकासका लागि तालिमप्राप्त शिक्षक, शिक्षण विधि, शिक्षण क्रियाकलाप प्रयोग परक र बारम्बार अभ्यास गराउने व्यवस्था मिलाउनुपर्दछ ।
- दोस्रो भाषी सिकारुका लागि शिक्षकले कमीकमजोरी र त्रुटिक्षेत्र पत्ता लागई समयमा नै निदानका उपायहरू अपनाउनुपर्दछ ।
- मातृभाषाको संरक्षणमा पहल गर्दै स्तरीय नेपाली भाषा सिकनका लागि सिकारुलाई शिक्षकले सहजकर्ताको भूमिका खेल्नुपर्दछ ।
- लाप्चा भाषी विद्यार्थीले गलत उच्चारण र प्रयोग गर्दा खिसी नगरी कक्षाकोठामा नै अभ्यासका अवसरहरू प्रसस्त दिइनुपर्दछ ।
- शिक्षण सिकाई क्रियाकलापमा प्रभाव पार्ने शिक्षण विधि, शिक्षण सामग्री, वसाई ववस्थापनमा समेत ध्यान दिई नेपाली मातृभाषी र लाप्चा मातृभाषीलाई मिसाएर समूह निर्माण गर्ने कक्षाकोठा भित्र बाहिर स्तरीय नेपाली भाषा बोल्न प्रेरित गर्ने गर्नुपर्दछ ।
- लाप्चा भाषी विद्यार्थीले नेपाली भाषाको पदसङ्गतिमा गर्ने त्रुटिहरू पहिचान गरी त्यसमा सुधार गर्नका लागि अनुकूल वातावरणको सृजना गरिदिनुपर्दछ ।
- लाप्चा भाषाको संरक्षण र सम्बर्धनमा लाप्चा जाति सबै एक भएर लाग्नुपर्दछ ।
- लाप्चा युवा पुस्तालाई लाप्चा भाषा, लिपि प्रयोग गर्न प्रोत्साहन गर्नुपर्दछ ।
- लाप्चा भाषाको प्रयोग नलजाई नधकाई यो हाम्रो सम्पत्ति हो भन्ने भावना सर्वप्रथम लाप्चा जातिमा नै हुनुपर्दछ ।
- लाप्चा जातिका भाषा, लिपि जान्ने वृद्धवृद्धा अग्रजहरूले युवा पुस्ता र आफ्ना सन्ततिलाई विना स्वार्थ हस्तान्तरण गर्दै जानुपर्दछ ।
- रोड सेजुम ठी (लाल्चा उत्थान मञ्च) मात्र लाप्चाहरूको एक मात्र संस्था हो जसले लाप्चा जातिको उत्थान र विकास को पहल गरिरहेको छ । यसले लाप्चा भाषा, लिपिको विकासक्रमको अध्ययन अनुसन्धान, भाषा, लिपिको शब्दकोश निर्माण र व्याकरण व्यवस्थाको पुस्तक निर्माणमा पहल गर्नुपर्दछ ।

अन्त्यमा प्रस्तुत अध्ययन नेपाली र लाप्चा भाषाको वाक्यगठनको तुलना सामान्य विश्लेषणात्मक र तुलनात्मक अध्ययन हो। यो अध्ययन वाक्यगठनका खास क्षेत्रसंग सम्बन्धित रहेको छ। सिकाईको क्रममा तल्लो तह देखि उच्च तहसम्म पुग्दा शैक्षणिक दृष्टिले वाक्यगठन सम्बन्धी समस्याहरूको समाधानका लागि अध्ययन गरिएका कुराहरू र प्रस्तुत सुझावले सम्बन्धित क्षेत्रको शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापमा सुधार ल्याई शैक्षिक गुणस्तर वृद्धि गर्न आवश्यक सहयोग पुगोस् निति निर्माण गर्न र कार्यान्वयन गर्न सहयोग मिलोस् साथै प्रस्तुत विषय अध्ययन गर्न खोज्ने जो सुकैलाई मार्गदर्शन प्रदान गरिोस् भन्ने आशा लिइएको छ।

शैक्षणिक प्रयोग

प्रस्तुत अध्ययनले शिक्षण सिकाई क्रियाकलापमा समेत सहयोग पुऱ्याउने छ। स्तरीय नेपाली भाषा सिकाइमा मातृभाषाले ठूलो असर पुऱ्याइरहेको हुन्छ। नेपाली भाषा दोस्रो हुने सिकारुलाई स्तरीय नेपाली भाषा सिक्न एउटा चुनौती नै बन्दछ। तर उक्त सिकारुले बोल्ने मातृभाषा र नेपाली भाषाको विशेषताहरू बीचमा रहेको समानता भिन्नता पत्ता लगाई सिकारुमा भएका कमीकमजोरी पत्ता लगाई उपचार गरिएको खण्डमा सिकाइमा सहजता ल्याउन सकिन्छ। यस अध्ययनमा पनि के देख्न सकिन्छ भने लाप्चा भाषामा लिङ्ग वचन, पुरुष र आदर जस्ता वाक्य तत्वको प्रयोग गर्दा कर्ता अनुसार क्रिया परिवर्तन नभएकाले विद्यार्थीले जस्तो सिक्यो उस्तै प्रयोग गर्ने र जस्तो बोल्थ्यो त्यस्तै लेख्ने भएकाले सिकारुको त्रुटि क्षेत्र पत्ता लगाई सिकारुलाई उचित मार्गदर्शन गर्न यसले सहयोग पुऱ्याउने छ। दोस्रो भाषी सिकारुलाई बारम्बार अभ्यास गराउने, सल्लाह र परामर्श प्रदान गर्ने, प्रभावकारी शिक्षण सिकाई गर्न, कमीकमजोरी पत्ता लगाई निदान गर्न यस अध्ययनको शैक्षणिक प्रयोग रहेको छ। नेपालको संविधानले नेपाली भाषालाई राष्ट्रिय सरकारी कामकाज, पठनपाठनको माध्यम भाषा नेपाली भाषा भएकाले स्तरीय नेपाली भाषा सिक्न अनिवार्यताले गर्दा दोस्रो भाषी सिकारुलाई सक्रिय सिकाइमा सहभागी गराउनु शिक्षकको पूर्ण दायित्व रहन्छ। त्यस कार्यमा यो अध्ययन उपयोगी हुने निष्कर्ष रहन्छ।

भावी अनुसन्धान तह / पक्ष

समाज, देश, भाषा, संस्कृतिलाई नयाँ आयाम थप्ने विकास र प्रगतिर लम्काउन अनुसन्धानको मुख्य भूमिका रहन्छ। अनुसन्धान निरन्तर चलिरहने प्रक्रिया हो, चलिरहनु पर्दछ। अनि मात्र नयाँ सिद्धान्तको प्रपिपादन हुन जान्छ र समाज विकासतिर उन्मुख हुन्छ। यहाँ लाप्चा र नेपाली भाषाको वाक्यगठनको तुलना गरिएको छ। तर यो अध्ययन विश्लेषण मात्र प्रयाप्त हुन सक्दैन। यसले लाप्चा र नेपाली भाषाको सम्पूर्ण पक्षको अध्ययन अनुसन्धान गर्न सक्दैन। यो अध्ययनले सीमित घेरा मात्र समेट्न सक्दछ। त्यसैले अन्य उत्तरवर्ती अनुसन्धेयातहरूले नयाँ ढङ्गले लाप्चा जाति, भाषा, लिपि, धर्म संस्कृति आदि पक्षहरूमा अन्य उपयुक्त आधारहरू समेटेर अध्ययन विश्लेषण गर्न सक्छन्। लाप्चा जातिका बारेमा ज्यादै न्यून अध्ययन भएको पाइन्छ त्यसैले लाप्चा जाति, भाषा र नेपाली भाषाका अन्य विभिन्न विषय तथा शीर्षकमा अध्ययन गर्न सकिन्छ। ती विषयवस्तु तथा सम्भावित शीर्षकहरू निम्नलिखित रहेका छन्।

- लाप्चा भाषाको ऐतिहासिक विकासक्रमको अध्ययन।
- लाप्चा लिपिको ऐतिहासिक विकासक्रमको अध्ययन।
- लाप्चा भाषामा रहेका व्याकरण व्यवस्थाको अध्ययन
- स्तरीय नेपाली भाषा सिकाइमा लाप्चा मातृभाषाको प्रभावको अध्ययन
- लाप्चा भाषी विद्यार्थीले स्तरीय नेपाली भाषा सिक्दा गर्ने त्रुटिहरूको अध्ययन।
- लाप्चा भाषा भित्र रहेका भाषिक भेदहरूको अध्ययन आदि।

सन्दर्भग्रन्थ सूची

- भट्टचन, डा.कृष्ण बहादुर (२००५) *प्रशिक्षक प्रशिक्षणको निर्देशिका* नेपाल आदिवासी जनजाति महासंघ जनजाति सशक्तिकरण परियोजना धोबीघाट, नयाँ बाटो , ललितपुर, नेपाल ।
- न्यौपाने, मोहन *भाषिक अनुसन्धान विधि (सहयोगी)* हेरिटेज पब्लिसर्स , भोटाहिटी काठमाण्डौ ।
- शान्ति , जुद्ध, जेफरी (२०००) *The Lapcha of Nepal* Udaya Books Kathmandu Nepal.
- राई , अनुप लाप्चा, वीरबहादुर तथा मानवीर (२०६९) *रोड (लाप्चा) जातिको चिनारी*, सिटि अफसेट प्रेस, ललितपुर ।
- नेपाल, किरण (२०६९) *कक्षा ६ मा अध्ययनरत लेप्चा मातृभाषी विद्यार्थीहरूले नेपाली भाषाको पदसङ्गतिमा गर्ने त्रुटिहरूको विश्लेषण* (अप्रकाशित शोध पत्र) नेपाली शिक्षा विभाग कनकाई बहुमुखी क्याम्पस सुरुङ्गा भापा ।
- शर्मा शुशिला (२०६९) *पर्वत जिल्लामा बोलिने स्थानीय पर्वतेली भाषा र स्तरीय नेपाली तुलनात्मक अध्ययन* (अप्रकाशित शोधपत्र) नेपाली भाषा शिक्षा विभाग त्रि.वि. काठमाण्डौ ।
- वैद्य, युद्धप्रसाद (२०७०) *कन्याम भविष्यको परिकल्पना* (पृष्ठ २२) लेख स्मारिका पुस्तिका ।
- ढकाल, शान्तिप्रसाद (२०६९) *सामान्य भाषाविज्ञान* शुभकामना प्रकाशन ताहाचल, काठमाण्डौ नेपाल ।
- लेप्चा , विमल (जनवरी २००३) *इलाम र आदिवासी लेप्चा संक्षिप्त अवलोकन* सरकार प्रकाशन, काठमाडौं , नेपाल ।

लाप्चा लिपि भाग १, २ (२००७, २००२) Published by - The Indigeous
Lepcha Tribal Association, Headquarters Kalimpong.

ज्ञावाली, रामप्रसाद भट्टराई गणेशप्रसाद (२०६०) साधारण नेपाली , भुँडीपुराण प्रकाशन ,
काठमाण्डौ ।

लामिछाने , डा। यादवप्रकाश, भट्टराई तीर्थराज, बराल, मन्दनराज, गौतम बालकृष्ण (२०६९) भाषिक अनुसन्धान विधि विद्यार्थी पुस्तक भण्डार प्रकाशक तथा वितरक
भोटाहिटी, काठमाण्डौ ।

भट्टराई, डी.पी.(प्रकाश) (२०५९) माध्यमिक नेपाली व्याकरण र अभिव्यक्ति विद्यार्थी पुस्तक
भण्डार भोटाहिटी , काठमाडौं ।

जुनेली, स्वर्णमहोत्सव स्मारिका , वर्ष ४५ , अङ्क १४, करफोक विद्यामन्दिर करफोक,
इलाम ।

गिरी, अनन्त (२०१६) लिम्बु र नेपाली भाषाको वाक्य सङ्गतिको तुलना (अप्रकाशित
शोधपत्र) नेपाली भाषा शिक्षा विभाग त्रि.वि. काठमाण्डौं ।

परिशिष्ट

नमुना प्रश्न

१. लाप्चा जातिको उत्पत्ति र नामाकरण कसरी रहन गयो ?

उत्तर :.....

२. लाप्चा जातिको इतिहासको बारेमा बताइदिनुहोस् ?

उत्तर :.....

३. लाप्चा जातिको भाषा, धर्म, संस्कृतिको बारेमा बताइदिनुहोस् ?

उत्तर :.....

४. लाप्चा जातिको भाषाका लिपि, वर्णव्यवस्था, व्याकरण व्यवस्था कस्तो रहेको छ ?

उत्तर :.....

५. लाप्चा जातिको वर्तमान अवस्था कस्तो रहेको छ ?

(शैक्षिक, राजनैतिक, सांस्कृतिक, धार्मिक, भाषिक स्थिति आदि)

उत्तर :.....

६. लाप्चा जातिका विद्यार्थीको अवस्था कस्तो रहेको छ ?

उत्तर :.....

७. लाप्चा भाषामा यी वाक्यहरूलाई उल्था गरिदिनुहोस् ।

क) म भात खान्छु ।

ख) तारा पानी पिउँछे ।

ग) ऊ गीत गाउँछ ।

घ) श्रीमान्ले भाँडा माभन सघाए म चाँडै विद्यालय जान्थे । आदि ।

उत्तर :.....